

e-ISSN: 2148-4899

Pamukkale Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi
Pamukkale University Journal of Divinity Faculty

Bahar 2019, 6 (11), 61-96.

SEÇİMLİK BİR HAK OLARAK BULUĞ MUHAYYERLİĞİ
Right of Option in Puberty as A Right of Option

Mehmet DİRİK

Doç. Dr. Katip Çelebi Üniversitesi İslami İlimler Fakültesi, Temel İslam Bilimleri Bölümü, İslam Hukuku Anabilim Dalı, e.mail: Mehmet.dirik@ikc.edu.tr
ORCID: 0000-0002-1581-7836

Hakemler / Referees:

Doç. Dr. İsmail YALÇIN / Selçuk Üniversitesi İslami İlimler Fakültesi.
Doç. Dr. Mehmet Selim ASLAN / Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi İlahiyat Fakültesi.

Makale Bilgisi / Article Information

Makale Türü / Article Types: Araştırma Makalesi / Research Article.

Geliş Tarihi / Received: 29 Mart 2019.

Kabul Tarihi / Accepted: 25 Mayıs 2019.

Yayın Tarihi / Published: 30 Haziran 2019.

Cilt / Volume: 6 **Sayı / Issue:** 11 **Sayfa / Pages:** 61-96.

Atıf / Cite as: Dirik, Mehmet. *Seçimlik Bir Hak Olarak Buluğ Muhayyerliği [Right Of Option In Puberty As A Right Of Option]*. Pamukkale Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi 6/11, (Bahar 2019): 61-96.

İntihal / Plagiarism: Bu makale, *ithenticate* intihal tarama programı ile taranmıştır. Ayrıca iki hakem tarafından da incelenmiştir. / This article has been scanned with *ithenticate* plagiarism screening program. Also this article has been reviewed by two referees.

www.dergipark.gov.tr/pauifd

SEÇİMLİK BİR HAK OLARAK BULÛĞ MUHAYYERLİĞİ

Mehmet DİRİK*

Öz

Muhayyerlik, akitlerde hak sahibine seçme, cayma ve ürünlerden birini tercih etme gibi iradî yetkiler sağlamaktadır. Diğer akitlerde olduğu gibi nikâh akdinde de çeşitli muhayyerlikler vardır. Bu muhayyerliklerden biri de bulûğ muhayyerliğidir. Bu muhayyerliğin gayesi, Hanefî müctehidlerin baba ve babanın babası dışında geniş bir akraba topluluğuna tanıdıkları cebrî velâyet yetkisinden kaynaklanması muhtemel kusurları ve suistimalleri engellemektir. Hak sahibi, şayet adına akdedilmiş nikâha razı değilse öngörülen zamanda akdin feshi yönünde iradesini beyan edebilecektir. Ancak akdin feshi yönündeki beyanın sonuç doğurması talebin yargıya taşınmasına bağlıdır. Bünyesinde bulûğ muhayyerliği bulunan akit, hakkın kullanılma aşamasına kadar gayr-i lâzım bir karakter taşımaktadır. Bir tür mevkufiyet görünümü arz etse de bu nitelikteki bir akit teknik anlamda mevkuf sayılmaz. Bu makalede akit tekniği açısından bulûğ muhayyerliği ele alınmış ve çeşitli yönlerden değerlendirmeye tâbi tutulmuştur.

Anahtar kelimeler: bulûğ muhayyerliği, velâyet, nikâh, lüzum, fesh

Right of Option in Puberty as A Right Of Option

Abstract

Right of option provides for title holder voluntary authorisation like choice, retract, choose one of the products in treaties. As in other treaties there are several rights of option in the marriage contract. One of these rights of option is right of option in puberty. The aim of this kind of right of option is that Hanafi interpreters balance abuses and block the possible faults which originate from parental power that they had entitled large relatives except from the father and the father of the father. The title holder would be able to declarate his intention in projected time if she does not agree marriage contract. However resulting of declaration depends on demand's submission to the court. The treaty which embodies of option has an avoidable characteristic till the stage of exercising the right. Even though it is seen like that this is an obligatory situation, this kind of treaty is not counted compulsive technically. In this article, the right of option in puberty has discussed and evaluated in terms of some aspects.

Keywords: right of option in puberty, custody, marriage, need, termination

---

* Doç. Dr. Katip Çelebi Üniversitesi İslami İlimler Fakültesi, Temel İslam Bilimleri Bölümü, İslam Hukuku Anabilim Dalı e.mail: Mehmet.dirik@ikc.edu.tr ORCID: 0000-0002-1581-7836.

STRUCTURED ABSTRACT

The only procedure that ensures the legitimate continuation of the man and woman togetherness and the human generation is the marriage contract. As in other legal proceedings, either the parties themselves contract directly or through legal representation, other persons contract on their behalf by legal representation. The representation in the law sometimes occurs the agreements of the contracting parties and sometimes as a provision of the law. This legal representation from the law is evaluated within the framework of custody and tutelage. The civil procedure of persons not fully qualified shall be carried out by parents or guardians of the parents, including matters relating to family law.

In classical Islamic law, it is generally accepted that parents can make decisions for giving in marriage of whom they have their parental authority. However, Islamic jurists have expressed different opinions about the people who hold marriage custody and binding of marriage contracts of those people. When the father or grandfather giving in marriage of young children using their compulsory parental custody, the Hanafi jurists do not authorize the young child who reaches the puberty to dissolve this marriage agreement by applying to the court. However, in a contract made by a parent other than his father or grandfather based on his compulsory parental authority, Hanafi jurists aimed to eliminate the negativities that may arise from a marriage of this nature, by recognizing the right of option in puberty that provides authority to dissolve or approve the contract for the young child together with the age of puberty. In such a case, the person who has right of option in puberty can cancel the marriage due to the marriage contract has a non binding character. The person also does not have to put forward any reason for this. In this way, The Hanafi jurists aim to eliminate the negativity that may arise from the use of parental authority in the marriages made by the parents other than the father and the grandfather by at giving to them the right of option in puberty.

The contract with the right of option in puberty is a mun'qid, sahih, nafid contract in terms of the contractual technique, but its a nonbinding contract. However, the possibility that the guardian did not use his parental authority carefully and that the person who was contracted in the name of the limited person to marry in the framework of the custody authority made the consent of the person to be a wife of his / her life to be married, made it necessary to integrate an electoral right in the form the right of option in puberty to marriage contract as a factor of equilibrium. This aforementioned right of option in puberty was not added to the stipulation of the parties, but as an optional right included

in the essence of the contract. The use of the right of option in puberty is only restricted by the time to reach puberty and it is only possible to declare a request for dissolution without waiting for the end of the assembly. After the declaration of the will to use the right of option in puberty and upon the application by the right holder to the court, until the judge decides on the termination of the contract of marriage, the current marriage maintains its validity with all its elements and causes all kinds of legal consequences.

GİRİŞ

Muhayyerlik, akdin taraflarının akitleşme iradelerini ortaya koymada yerine göre seçme, onaylama ve cayma şeklinde tezahür eden seçimlik hakkı ifade eder. Bu tür hak ve yetkiler genellikle borçlar hukukuyla doğrudan ilgilidir ve bu bağlamda ele alınırlar. Bulûğ muhayyerliği ise doğrudan borçlar hukukuyla ilgili olmayan, aile hukukunda evliliğin kuruluş aşamasında velâyet yetkisinin kullanımı çerçevesinde kanunî bir hak olarak düzenlenmiş bir muhayyerlik türüdür.

Ailenin temelini teşkil eden evlilik bütün ilâhî dinlerde, kadın ve erkeğin kendilerine özgü bir mahremiyet ve paylaşım alanı oluşturmalarına ve insan soyunun devamına katkı sağlamalarına imkân veren yegâne meşrû ilişki olarak kabul edilmiştir.¹ İslâm'da hayatın çeşitli alanlarına dair pek çok düzenleme, Kur'an ve Sünnet'te ortaya konan genel ilkeler ve amaçlar çerçevesinde ihtiyaçlara, zaman ve şartlara göre İslâm toplumunun takdirine bırakılmıştır. Buna mukabil evlenme, boşanma ve aile ile ilgili belli başlı hükümlerin doğrudan Kur'an tarafından belirlenmiş olması ve bu hükümlerin Hz. Peygamber tarafından genişçe açıklanıp uygulanması İslâm dininin evlilik ve aile kurumuna atfettiği önemin bir ifadesidir.² Aile hukukuna ilişkin hususların ayrıntılı şekilde açıklanması, bu hükümlerdeki maslahatın sabit olması ile izah edilebilir.

Kişinin hak ve borçlarının sabit olması, dinî ödevlerle mükellef tutulması, hukukî işlem ve davranışlarının geçerli sayılması, toplumsal ve cezaî sorumluluk taşıyabilmesi gibi farklı seviyedeki hak ve yükümlülükler onun şer'î hitabın konusu olmasının değişik görünümleridir. Bunların her bir türü, farklı seviyede aklî ve bedenî yeterliliği gerektirir. Bu yeterlilik, kişinin gelişim seyrine bağlı olarak anlama, düşünme ve yapabilme kabiliyetine göre farklılık arz eder ve ehliyet çerçevesinde değerlendirilir.³ Dolayısıyla şer'î hükme konu yapan özelliği bakımından kişi; temyiz öncesi, temyiz, bulûğ ve rüşd dönemi olarak farklı kategorilerde ele alınır. Bâliğ ve reşid olup ehliyet arızası bulunmayan tam ehliyetli kişilerin her türlü dinî ve hukukî tasarrufları

¹ Fahrettin Atar, "Nikâh", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*, (İstanbul: TDV Yayınları, 2007), 33: 112.

² Atar, "Nikâh", 33: 112.

³ Ali Bardakoğlu, "Ehliyet", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*, (İstanbul: TDV Yayınları, 1994), 10: 534.

muteberdir. Bu özellikte bulunmayan kimselerin hukukî işlemlerini, onlar adına velâyet veya vesâyet çerçevesinde kanunî temsilcileri icra ederler.

Klasik fıkhıta tam ehliyetli olmayanların akit boyutunda kalan yani sözleşmeden öteye geçmeyen ve fiilî evlilik diyebileceğimiz cinsel birlikteliğe varmayacak nitelikteki velîleri tarafından kurulan nikâhları, fakihlerin büyük çoğunluğu tarafından geçerli kabul edilmiştir.⁴ Bu kabulde, buna imkân veren nasların yanı sıra fakihlerin yaşadığı kültür ve ortamın etkisi, yani olgusal durum göz ardı edilmemelidir.

Diğer mezheplerden farklı olarak Hanefîler, nikâh akdinde daha geniş bir zümreye zorlayıcı velâyet yetkisi tanımış ve bu yetkinin kullanımından kaynaklanabilecek riskleri dengelemek amacıyla velîsi tarafından evlendirilen kimselere ehliyetteki noksanlığın sona ermesi ile birlikte akdi gözden geçirme imkânı tanımış, bu akdi geçerli kılma veya feshetme hakkını veren “bulûğ muhayyerliği” isimli seçimlik hakkına doktrinlerinde yer vermişlerdir. Buna göre babası veya babanın babası dışındaki bir velîsi tarafından bulûğ öncesi dönemde evlendirilen kimseler, bulûğa erdiklerinde dilerlerse hâkime başvurup velîlerinin yaptığı evliliği feshettirebilirler.

Akıl hastalığı ve küçüklük gibi kısıtlılık hallerinden kaynaklanan ve kişinin idraki ile ilgili kusurun ortadan kalkmasıyla kendi namına velîsi tarafından yapılan işlemi onaylama veya feshetme şeklinde yön veren bu muhayyerlik hakkı, evlenme yaşının kanunla düzenlenmediği koşullarda önemli bir işlev görmüştür. Bu makalede yalnızca akit tekniği açısından bu muhayyerlik türü incelenecektir. Ancak konu velâyetle doğrudan ilgili olduğu için öncelikle nikâh akdinde velâyet daha sonra da bulûğ muhayyerliği ele alınacaktır.

1. Nikâh Akdinde Velâyet

Nikâh akdinde velâyet konusunu nikâh akdi, evlenme ehliyeti ve evlendirme velâyeti başlıkları altında ele almak bulûğ muhayyerliğinin bulunduğu konumu ve işlevini ortaya koyması açısından önem arz etmektedir.

1.1. Nikâh akdi

Sözlükte “birleştirme, bir araya getirme; evlenme, evlilik; cinsel ilişki” gibi anlamlara gelen⁵ nikâh, bir İslâm hukuku terimi olarak “şer‘an aranan şartlar çerçevesinde aralarında evlenme engeli bulunmayan bir erkekle bir kadının hayatlarını geçici olmaksızın birleştirmelerini sağlayan akdi ve bu yolla eşler arasında meydana gelen evlilik ilişkisini” ifade eder.⁶

i. Nikâh akdinin kuruluşu: Nikâh akdinin kurulması ve geçerli sayılması birtakım rükün ve şartların varlığına bağlıdır. Hanefîler ve cumhur, akdin rükünleri üzerinde farklı yaklaşım sergilemişlerdir. Hanefîler’e göre nikâh akdinin aşamaları in‘ikad, sıhhat, nefâz ve lüzum şartları olmak üzere dört kısımda ele alınır. Farklı yaklaşımlar bulunmakla birlikte genellikle ehliyet,

⁴ Abdullah Çolak, *İslam Aile Hukuku*, (Çorum: 2017), 64-65; Hasan Şahin, *Akidlerde Muhayyerlik Teorisi*, (Doktora Tezi, Ondokuz Mayıs Üniversitesi, 2016), 185-186.

⁵ İbn Manzûr, Ebû'l-Fazl Muhammed b. Mükerrrem el-Ensârî, *Lisânü'l-Arab*, (Beyrut: 1414), 1-15, *n k h* maddesi, 2: 625-626.

⁶ Atar, “Nikâh”, 33: 112.

meclis birliği, evliliğin kuruluşunun şarta bağlanmaması ve üzerinde ittifak edilen evlenme engelini bulunmaması in'ikad şartları; şahitler ve hakkında ihtilâf bulunan evlenme engelini bulunmaması sıhhat şartları olarak zikredilir. Nikâh akdinin tarafların veya velîlerinin rızasını almanın gerekli olduğu hallerde bu rızanın alınması nefâz şartı, bazı durumlarda evliliğin bağlayıcı sayılması için aranan şartlar ise lüzum şartıdır. Diğer üç mezhep irade beyanı ve karı kocayı, Mâlikîler velîyi de, Şâfiîler ise velî yanında şahitleri de nikâh akdinin rükünleri arasında saymaktadırlar.⁷ Görüldüğü üzere cumhur, in'ikad ve sıhhat şartları arasında bir ayırım yapmamış, bu şartları taşıyan akdi sahih, bu şartlarda eksiklik bulunduran akdi bâtil veya fâsid olarak nitelendirmiştir.

ii. *Nikâh akdinin lâzım bir akit olması*: Hanefîler'e göre bir nikah akdi; in'ikad, sıhhat, nefâz ve lüzum şeklinde dört aşamanın tamamının eksiksiz bulunması halinde tam olarak sonuç doğurur. Sıralamada lüzum, diğer aşamaların peşinden gelir ve bir akdin, taraflardan birinin tek taraflı iradesiyle feshedilemeyecek nitelikte olmasını⁸ ifade eder. Bilindiği üzere nikâh, lâzım (bağlayıcı) bir akitir. Taraflardan birisi veya her ikisi evliliği bütün sonuçlarıyla ortadan kaldıramaz.⁹ Zira nikâh akdi iki tarafça bağlayıcı kabul edilmezse, evlilikten beklenen maksatlara ulaşılmaz ve hedeflenen maslahatlar gerçekleşmez.¹⁰ Şu var ki nikâhta kefâetin bulunmaması ya da herhangi bir muhayyerliğin bulunması bu akdin bağlayıcılık kazanmasını engeller. Esasen bu durumlar, nikâh akdinin lâzım karakterinin istisnaları olarak görülebilir. Buna göre;

Kefâet, evliliğin sağlıklı, uyumlu ve sürekli olması için evlenecek erkeğin evleneceği kadına dinî, ekonomik ve sosyal seviye bakımından denk olmasını ifade eder.¹¹ Tam ehliyetli bir kadın, Hanefîler'e göre, kocasının kendi konumuna denk, mehrinin ise emsal (kadının konumuna denk) mehir olması halinde evlenme akdini bizzat kendisi yapabilir. Bu iki şarttan en az birinin yerine gelmemesi halinde velîlerin mahkemedeki bu evliliğin feshini isteme hakları doğar. Fakihlerin büyük çoğunluğu tarafından gerekli görülen kefâetin hangi konularda aranacağı hususu tartışmalıdır. Hasan-ı Basrî (ö. 110/728), Süfyân es-Sevrî (ö. 161/778), Tahâvî (ö. 321/933), Kerhî (ö. 340/952) gibi fakihler, İslâm'ın getirdiği eşitlik anlayışına aykırı olduğu düşüncesiyle kefâete karşı çıkmışlardır. Kefâetin hukukî niteliği hakkında da fakihler arasında farklı

⁷ Desûkî, Şemsüddîn Ebû Abdillâh Muhammed b. Ahmed b. Arafe, *Hâşiye ale's-Serhi'l-kebîr*, 1-15, (Daru'l-fikr, ts.), 2: 220; Şemsüddîn Muhammed b. Ahmed el-Hatîb eş-Şirbînî, *Muğni'l-muhtâc ilâ ma'rifeti me'âni'l-Minhâc*, (Dâru'l-kütübî'l-ilmîyye, 1415/1994), 4: 226; Hayreddin Karaman, *Mukayeseli İslâm Hukuku*, (İstanbul: Nesil Yayınları, 1996), 1: 321; Heyet, *el-Mevsû'atu'l-fikhîyye el-Kuveytîyye*, 2. baskı, (Kuveyt: Dâru's-selâsil), 8: 233.

⁸ H. Yunus Apaydın, "Lüzum", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*, (Ankara: TDV Yayınları, 2003), 27: 260.

⁹ Halil İbrahim Acar, *İslâm Aile Hukuku*, (İstanbul: Ensar Yayınları, 2017), 113.

¹⁰ İbn Abdisselam, *Kavâidü'l-ahkâm fî mesâlihî'l-enâm*, (Kahire: Mektebetü'l-külliyâtü'l-ezheriyye, 1414/1991), 2: 148.

¹¹ Kefâetin mahiyeti, kefâete konu özellikler ve bunlara ilişkin değerlendirme için bkz. Mehmet Dirik, "İslâm Aile Hukukuna Göre Evlenmede Eşler Arasında Denklik", *İslâm Hukuku Araştırmaları Dergisi* 26 (2015), 229-262.

görüşler vardır: Hanefiler'den Hasan b. Ziyâd'a (ö. 204/819), Mâlikîler'den İbn Selmûn el-Kinânî (ö. 767/1365) ve İbn Rahhâl (ö. 1140/1728), Şâfiîler'in bir kavli, Ahmed b. Hanbel'in (ö. 241/855) bir görüşü, Süfyan es-Sevrî ve İbnü'l-Mâcişûn'a (ö. 212/827 veya 214/829) göre kefâet, akdin sıhhat şartıdır.¹² Hz. Ömer (ö. 23/644), Abdullah b. Mes'ûd (ö. 32/652-53), Ömer b. Abdilazîz (ö. 101/720), İbn Sîrîn (ö. 110/729), Hammâd b. Ebû Süleyman (ö. 120/738), Abdullah b. Avn (ö. 151/768), Hanefiler, Mâlikîler'in mutemet, Şâfiîler'in azhar, Hanbelîler'in râcih görüşlerine göre ise, nikâhın lüzum (bağlayıcılık) şartıdır.¹³

Tam ehliyetli olmayan kimseler, velîlerinin izin ve icâzetleri doğrultusunda bizzat kendileri taraf olabilecekleri gibi cebrî velâyet yetkisi çerçevesinde velîleri tarafından da evlendirilebilirler. Cebrî velâyet yetkisini geniş bir kesime tanıyan Hanefiler, baba ve dedesi dışındaki bir velî tarafından gerçekleştirilen bu tür evlenmelerde evlenen kimselerin bir zarara uğramaması için veya evlenen tarafların söz konusu evliliği sürdürmek istememeleri halinde onlara, kocası kendisine denk (küfüv) ve mehir de emsal mehir olsa bile, bulûğ muhayyerliği denen bir muhayyerlik hakkı tanımışlardır.¹⁴ Hak sahibi, isterse bu evliliği onay verip sürdürür, isterse muhayyerlik hakkını kullanarak evliliği sonlandırır. Bu itibarla velâyet yetkisi çerçevesinde yapılan evlenme sözleşmeleri, muhayyerlik hakkının kullanılmasına kadar lâzım bir akit niteliğine kavuşmuş olmamakta; bu hakkın kullanılmaması veya akdin onayı yönünde kullanılması halinde lâzım bir akde dönüşmektedir.

1.2. Evlenme ehliyeti

İslâm hukuku açısından evlilik sözleşmesi, -devlet memuru veya din adamı iştirakinin şart olup olmaması bakımından- dinî özellikler barındırmakla birlikte medenî bir akittir.¹⁵ Bu sözleşmenin Kitap ve Sünnet ile bunlar üzerinde cereyan eden içtihatlarla dayanması, nikâhın dinî olmasını gerektirmez.¹⁶ Bu sebeple bu akdi kuracak kişinin medenî hakları kullanma ehliyetine sahip olması gerekir. Evlenme ehliyeti, kazâî ve tabiî olarak ikiye ayrılır. Bunlardan ilki, kanunun öngördüğü yaşa ulaşmayanların mahkeme kararıyla evlenmesini, ikincisi ise hukuk sisteminin kabulüne göre yaş veya biyolojik gelişme bakımından kişinin belirli konuma gelmesini ifade eder.¹⁷ Klasik fıkha göre erkek veya kadın, bulûğ öncesinde evlenme ehliyetine sahip olmadığı için nikâh akdine velî izni bulunmadıkça doğrudan doğruya taraf teşkil etmezler. Bu

¹² İbn Âbidîn, Muhammed Alâüddîn, *Reddü'l-muhtâr 'ale'd-Dürri'l-muhtâr şerhu Tenvîri'l-ebâr*, (Beyrut: Dâru'l-fıkr, 1412/1992), 3: 57, 84; *Hâşiye ale's-Şerhi'l-kebîr*, 2: 249; Ebû Zekeriyâ Yahyâ b. Şeref en-Nevevî, *el-Mecmû' şerhu'l-Mühezzeb*, 1-20, (Dâru'l-fıkr: ts.), 16: 185; Şirbînî, *Muğni'l-muhtâc ilâ ma'rifeti me'âni'l-Minhâc*, 4: 272; İbn Kudâme, Ebû Muhammed Abdullah b. Ahmed, *el-Muğni*, (Mektebetü'l-Kâhire 1388/1968), 7: 34.

¹³ Kâsânî, *Bedâi'u's-sanâi' fi tertîbi's-şerâi'*, 2: 317; Desûkî, *Hâşiye ale's-Şerhi'l-kebîr*, 2: 249; Nevevî, *el-Mecmû' şerhu'l-Mühezzeb*, 16: 185; Şirbînî, *Muğni'l-muhtâc ilâ ma'rifeti me'âni'l-Minhâc*, 4: 270; 272; İbn Kudâme, *el-Muğni*, 7: 34.

¹⁴ Kâsânî, *Bedâi'u's-sanâi' fi tertîbi's-şerâi'*, 2: 315; Atar, "Nikâh", 33: 116.

¹⁵ Karaman, *Mukayeseli İslâm Hukuku*, 1: 321; Nuri Kahveci, *İslâm Aile Hukuku*, (İstanbul: Hikmetevi Yayınları, 2014), 102.

¹⁶ Kahveci, *İslâm Aile Hukuku*, , 101.

¹⁷ Karaman, *Mukayeseli İslâm Hukuku*, 1: 301-2.

kimseler adına velîlerin nikâh akdi yapıp yapamayacakları hususundaki görüşleri¹⁸ iki grupta ele almak mümkündür:

i. Fakihlerin cumhuru, nikâh akdinde bulûğun şart olmadığı, velî ve velînin tayin edeceği vekili (vasî) tarafından evlendirilen ehliyetsiz veya eksik ehliyetli kız ve erkeğin nikâhının hukuken muteber ve sahih olduğu yönünde görüşlerini ortaya koymuşlar, çeşitli delillerle görüşlerini desteklemişlerdir. Bunlardan biri iddet konusunda Allah'ın “Kadınlarınızdan ay hali görmekten kesilenler ile henüz ay hali görmemiş olanların iddetleri hususunda şüpheye düşerseniz, bilin ki, onların iddet beklemesi üç aydır; gebe olanların iddeti, doğurmaları ile tamamlanır. Allah, buyruğuna karşı gelmekten sakınan kimseye işinde kolaylık verir”¹⁹ buyruğudur. Bu gruptaki hukukçulara göre ayetteki “hayız görmeyenler” kısmı küçüklerin iddetlerini düzenlemektedir. İddetin var olabilmesi bir nikâhın varlığına bağlı olduğuna göre iddeti beklemek, ancak evlendikten sonra söz konusu olabilir. Dolayısıyla bu ayet, küçüklerin velîsi tarafından evlendirilebileceğine delil teşkil etmektedir. Küçüklerin, baba tarafından cebrî velâyet yetkisiyle evlendirilebileceği üzerinde İslâm hukukçularının çoğunluğunun ittifakı vardır. Nitekim Hz. Âişe babası tarafından bu yetkiyle evlendirilmiş²⁰, Allah Resulü de ona bulûğ muhayyerliği tanımamıştır.²¹ Dolayısıyla ilgili naslar ve sahabeden bu konuda naklolunanlar²², velîlerin küçük kızlarını cebrî evlendirme yetkileri bulunduğu şeklinde anlaşılmıştır.²³ Ancak baba ve babanın dışındaki velîlerin cebrî velâyet yetkisiyle ehliyetsizleri evlendirmeleri üzerinde farklı ichtihadlar vardır. Cebrî velâyet yetkisini daha geniş bir zümreye tanıyan Hanefiler, baba ve babanın babası dışındaki velîlerin bu yetkiyle küçükleri evlendirmesi halinde

¹⁸ Küçüklerin evlendirilmesi çerçevesinde ortaya konan lehte ve aleyhte görüşler, delilleri ve değerlendirmesi için bkz. Ahmet Yaman, “Doktrin ve olgu bağlamında küçüklerin evlendirilmesi”, *Eskiye* 38 (2019), 18-24.

¹⁹ Talâk 65/4.

²⁰ Buhârî, *Nikâh*, 39, 40, 60; Müslim, *Nikâh*, 10; İbn Mâce, *Nikâh*, 13.

²¹ Ebû Bekr Muhammed b. ebî Sehl Serahsî, *el-Mebsût*, (Beyrut: y.y., 1414/1993), 4: 212-213 (İbn Semaa, kıyasa göre babanın evlendirmesinde de bulûğ muhayyerliği vardır; Hanefiler'in babanın evlendirmesinde muhayyerlik tanımamaları istihšana göredir). Ömer Nasuhi Bilmen, *Hukuk-ı İslâmiyye ve Istilâhât-ı Fıkhiyye Kamusu*, (İstanbul: Bilmen Yayınevi, 1988), 2: 54.

²² Bkz. Serahsî, *el-Mebsût*, 4: 212-215; Bilmen, *Hukuk-ı İslâmiyye ve Istilâhât-ı Fıkhiyye Kamusu*, 2: 54. Mesela Kudâme b. Maz'un, Zübeyr b. Avvâm'ın kızıyla doğduğu gün evlenmiş ve “Ben ölürsem bu kız benim en hayırlı mirasçımdır. Yaşarsam Zübeyr'in kızıdır” demiştir. İbn Ömer de küçük kızını Urve b. Zübeyr ile evlendirmiştir. Urve b. Zübeyr ise erkek kardeşinin kızıyla kız kardeşinin oğlunu, her ikisi küçükken evlendirmiştir. Yine bir sahabî, küçük kızını Abdullah b. Hasan'la evlendirmiş, Hz. Ali de bunu geçerli saymıştır. İbn Mes'ud'un eşi, küçük kızını Müseyyeb b. Nahbe'nin oğluyla evlendirmiş, İbn Mes'ud da bu akdi geçerli saymıştır. İbnü'l-Hümâm da şu örneği zikretmiştir: Hz. Peygamber, amcası Hamza'nın kızını daha küçükken Ömer b. Ebi Seleme ile evlendirdiğinde: “Bulûğa erince onun muhayyerlik hakkı vardır” buyurdu. İbnü'l-Hümâm, Kemâleddin Muhammed b. Abdülvâhid, *Fethu'l-kadîr li'l-âcizi'l-fakîr*, 1-10, (Dâru'l-fikr, ts.), 3: 277.

²³ Mehmet Tayyip Aydın, *İslâm Hukukunda Evlilik-velâyet ilişkisi*, (Yüksek Lisans Tezi, Cumhuriyet Üniversitesi, 2004) 38.

evlendirilenlere bulûğ muhayyerliği tanıyarak söz konusu akitteki rıza noksanlığını dengelemeyi amaçlamışlardır.

Bu gruptaki hukukçulara göre evlilik velîlerin, üzerinde önemle durmaları gereken bir tasarruftur. Evleneceklerin kendilerine uygun namzeti bulmaları her zaman mümkün olmayabilir. Böyle birisi bulununca bulûğın beklenmesi fırsatın elden kaçmasına sebep olabilir ki bu durum velînin küçüğü evlendirebilme yetkisi tanınmasıyla önlenebilir.²⁴ Avantajlı bir evliliği elden kaçırmama, erkek ve kızları evlilik dışı cinsel tecrübelerden kurtarma, erken yaşta aile yuvası hazırlama; neslin çoğalmasını sağlama düşüncesi de bu görüşteki fakihlerin ictihadlarını etkilemiş olmalıdır. Bize göre, bulûğa ulaşmamış kimselerin velâyet yetkisi ile evlendirilebilmelerine ilişkin görüşler, belli ölçüde fukahanın yaşadığı dönemin koşulları, örf-adet ve başka telakkileriyle yakından ilgilidir.²⁵ Dolayısıyla küçüklerin evlendirilmesi hususu olgusal-tarihsel bir yapı içerisinde cereyan etmiş, bireysel ve toplumsal maslahatlarla izah edilmeye çalışılmış; fıkıh doktrininde de yer almıştır.²⁶ Günümüzde evlenme yaşı ile ilgili kanunî düzenlemeler yapıldığı ve evliliğin teşekkülü belirli şartlara bağlandığı için devletin denetiminden nispeten uzak bir anlayışla oluşan fikhî mirasımızı oluşturduğu dönemden bağımsız kendi koşullarımız içerisinde değerlendirmemek bizi dinin ameli yönünün ele alındığı fikhî yanlış anlamamıza yol açabilir. O sebeple küçüklerin evlendirilmesi ile ilgili hususları kendi koşulları içerisinde değerlendirmek gerekir.

ii. Fakihlerin cumhurundan farklı olarak Osman el-Bettî (ö. 143/760), İbn Şübrüme (ö. 144/761) ve Ebû Bekir el-Esam (ö. 201/816) gibi fakihler, küçüklerin evlendirilmesini geçerli saymamışlardır. Zira Kur'an'da "Yetimleri, evlenme çağına gelene kadar deneyin; onlarda olgunlaşma görürseniz mallarını kendilerine verin; büyüyecekler de geri alacaklar diye onları israf ederek ve tez elden yemeyin..."²⁷ buyrulur küçüklüğü sona ermesi, nikâh çağına girmekle sınırlandırılmıştır. Eğer küçüklerin evlendirilmeleri muteber olsaydı bu sınırın belirlenmesinin bir anlamı olmazdı. Bu görüşteki hukukçulara göre velâyet, velî olunan kimseye yardım olup evlendirmenin gayesi birlikte yaşamak, mutlu olmak, aile hayatı kurmak, cinsel arzuyu tatmin etmek ve neslin devamıdır. Küçüklerin evlendirilmelerinde bunların hiçbiri gerçekleşmeyeceği gibi, büyüdükleri zaman küçükken evlendirilmekten kaynaklanan bazı menfi neticelerin ortaya çıkması da ihtimal dahilindedir. Ayrıca küçükler evliliğin ne olduğunu bilmezler ve evliliğe ihtiyaçları yoktur. Hiç kimsenin küçükleri böyle bir yükümlülük altına sokma yetkisi yoktur.²⁸ Zahirîler'den İbn Hazm (ö. 456/1064) ise erkekten farklı olarak²⁹, delil bulunduğu için bulûğa ermemiş bâkire kızın babası tarafından evlendirilebilmesini kabul etmiş; ancak bu

²⁴ Serahsî, *el-Mebsût*, 4: 212-213.

²⁵ Krş. Halil İbrahim Acar, *İslâm Aile Hukuku*, 55-57.

²⁶ Ahmet Yaman, "Doktrin ve olgu bağlamında küçüklerin evlendirilmesi", *Eskiyeni* 38 (2019), 11-12.

²⁷ Nisa,4/6.

²⁸ Serahsî, *el-Mebsût*, 4: 212. Ebû Muhammed b. Ali İbn Hazm, *el-Muhallâ bi'l-âsâr*, (Beyrut: Dâru'l-fikr, ts.), 9: 38; Saffet Köse, "İslâm Hukukuna Göre Evlenmede Velâyet", *İslâm Hukuku Araştırmaları Dergisi* 2 (2003), 103.

²⁹ Babanın küçük oğlunu evlendirdiğine dair bir delil yoktur, o sebeple baba olmak küçük oğlu evlendirme yetkisi vermez. İbn Hazm, *el-Muhallâ bi'l-âsâr*, 9: 44-45.

şekilde evlendirilen kıza bulûğ muhayyerliği tanımamıştır.³⁰ Karaman da ayette³¹ geçen hayız görmeyenler ifadesinin, büyüdüğü halde hayız görmeyenler bulunduğu için küçüklere tahsisini isabetli bulmayanlardandır.³²

iii. Burada küçüklerin evlendirilmesi hususunda İslâm'ın geldiği dönemde diğer din ve kültürlerde evlenme yaşına ilişkin kabullere de göz atmak uygun olacaktır.³³ Çünkü her ne kadar günümüz toplumlarında evlenme ile ilgili yaş tahditleri bulunsa da yaş sınırının belirlenmediği dönemlerde hangi yaşta olduğuna bakılmaksızın küçüklerin evlendirildiği bilinen bir gerçektir. Mesela Yahudilik'te beşikteki bir çocuğun bile velisi tarafından evlendirilmesi mümkün³⁴ olmakla birlikte İsrail hukukunda bulûğ öncesi kendi iradesiyle evlenmede erkekler için on üç, kızlar için on iki yaş şartı aranmıştır. Roma hukuku, Eski Çin hukuku ve Hint hukukunda da küçüklerin evlendirilmesi uygulaması yer almaktadır.³⁵ İslâm'ın gönderildiği cahiliye toplumunda ise küçükler bir tarafa, henüz dünyaya gelmemiş kızlar bile evlendirilebilmekteydi.³⁶ Ancak cahiliyedeki evlenme bulûğla birlikte fiiliyata dönüşüyordu.³⁷ İslâm öncesi Türkler'de de evlenmenin bir yaşı yoktu ve babalar veya vasiler vesayet altında bulundurdukları çocukları evlendirebiliyorlardı³⁸; fakat fiili evlilik bulûğdan sonra başlıyordu.³⁹ XVI. asırda İngiltere'nin bazı bölgelerinde çocuk evlendirmeleri yaygındı. Hatta bir evlendirme merasiminde iki yaşındaki bir kız ile üç yaşındaki bir erkeğin akrabalarının kucaklarında taşınarak evlendirildikleri kaydedilir.⁴⁰ Küçüklerin evlendirilmesi hakkında burada zikredilenlerden anlaşılacağı üzere ilk asırların aile anlayışı doğrultusunda gelişen klasik fıkıh doktrininin naslardan ziyade oluştuğu dönemin koşullarının bir yansıması olduğu⁴¹ söylenebilir.

³⁰ İbn Hazm, *el-Muhallâ bi'l-âsâr*, 9: 38 (Babası bulunmayan küçük kıızı ise hiç kimse evlendiremez).

³¹ Talâk, 65/4.

³² Karaman, *Mukayeseli İslâm Hukuku*, 1: 300.

³³ Bu konuda daha geniş bilgi için bkz. Adem Yenidoğan, *İslâm Hukukunda Küçüklerin Evlendirilmesi*, (Yüksek Lisans Tezi, Süleyman Demirel Üniversitesi, 2009), 36-41.

³⁴ Sabri Şakir Ansay, "Aile Hukuku", *Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 1/2 (1952): 28.

³⁵ Ansay, "Aile Hukuku", 28; Yenidoğan, *İslâm Hukukunda Küçüklerin Evlendirilmesi*, 37-38.

³⁶ Ebû Dâvûd, *Nikâh*, 26, 27.

³⁷ Yenidoğan, *İslâm Hukukunda Küçüklerin Evlendirilmesi*, 39-40.

³⁸ Mehmet Mandaloğlu, *İslâmiyetten önce Türklerde Aile Hukuku*, *Türkiyat Araştırmaları Dergisi* 33, (Nisan 2013), 141.

³⁹ Halil Cin – Ahmet Akgündüz, *Türk-İslâm Hukuk Tarihi*, 1-2, (İstanbul: Timaş Yayınları, 1990), 1: 67; Yenidoğan, *İslâm Hukukunda Küçüklerin Evlendirilmesi*, 40.

⁴⁰ Ansay, "Aile Hukuku", 28. Uzunçarşılı'nın kaydettiğine göre Bizans İmparatoru Yuannis'in, Osmanlı Devleti sultanlarından Orhan Bey'le yaptığı anlaşma sonucu on yaşındaki küçük kızını Orhan Bey'in oğlu Halil ile evlendirmeye karar vermiştir. Yenidoğan, *İslâm Hukukunda Küçüklerin Evlendirilmesi*, 36'dan naklen.

⁴¹ Halil İbrahim Acar, "İslâm Hukukunda Evlenme Ehliyeti Bakımından Küçüklerin Evlendirilmesi Problemi", *Dinî Araştırmalar*, cilt: VI, sayı: 16 (2003), 135.

Osmanlı'da şer'î mahkemeler Hanefîler'in ictihadına göre hüküm vermekte, velînin cebrî velâyet yetkisiyle küçüğü evlendirmesini geçerli saymaktaydı. Ancak bu uygulamanın ortaya çıkardığı problemlerin de etkisiyle olmalı ki 25 Ekim 1971 tarihli *Hukuk-ı Aile Kararnamesi*'nde küçüklerin velîleri tarafından evlendirilmesinin geçerli sayılmayacağı ictihadı benimsenmiş ve erkek çocukların on iki, kız çocukların dokuz yaşından önce evlendirilmesi yasaklanmıştır. Aynı kararname, on sekiz yaşını bitirmiş erkeğin kendi iradesiyle evlenebileceğini kabul etmiş, on yedi yaşını bitirmiş kızın evlenmesini ise velî itirazının bulunmamasına bağlamıştır. On iki-on sekiz yaş arasındaki erkeklerle dokuz-on yedi yaş arasındaki kızların ise hâkim izniyle evlenebilecekleri, ancak buna ilave olarak kızlar için velî izni alınması hükme bağlanmıştır.⁴² Velîsiz evlenebilen akıl bâliğ kızlar hakkında da İmam Muhammed (ö. 189/805)'in ortak velâyet sistemi (*velâyet-i şirket*) esas alınarak gerek kıza velîden izinsiz ve gerek velîye kızdan izinsiz nikâh akdi yapma yasağı getirilerek bir sınırlandırmada bulunulmuştur.⁴³

Hz. Peygamber'in, istemediği halde babası tarafından evlendirilmiş bâkire bir kıza, bu evliliğe icâzet verip vermeme hususunda muhayyer bırakması⁴⁴, evlenecek tarafların aradaki sevgiyi tesis etmesi ve mutlu bir yuvanın kurulması için önceden birbirlerini görmelerini tavsiye etmesi⁴⁵ vb. hususlar göz önüne alınırsa, nikâhın cebir ve zorlama üzerine kurulmasının evliliğin kendisinden beklenen faydaları sağlaması noktasında çeşitli mahzurlar ortaya çıkarabileceğini akla getirmektedir. Bu bakımdan evlenmede toplumun inançları, sosyo-kültürel yapısı ve örf adetleri göz önüne alınarak yapılan yasaların öngördüğü yaş sınırları gözetilerek nikâh akitlerinin yapılmasına, evlilikten beklenen sürekli huzur ve kalıcı mutluluğun temininde bir tedbir olarak bakılabilir. Evlenme yaşı belirleme uygulaması, toplumların sosyal, ekonomik ve kültürel gelişimleri sonucu çağdaş toplumlarda ve hukuk sistemlerinde yer verilen bir sınırlandırma olarak karşımıza çıkmaktadır.

1.3. Evlendirme velâyeti

i. Velâyet: Sözlükte "velilik, koruma, dostluk, sevmek, yönelmek, yardım etmek, bir işin sorumluluğu kendi üstünde olmak" anlamlarına gelen velâyet, İslâm hukuku terimi olarak "rızası olup olmadığına bakılmaksızın bir sözün başkası hakkında geçerli ve sonuç doğurucu kılınması" demektir.⁴⁶ Nikâhta velâyet müessesesi, kısıtlı (ehliyetsiz ve/veya eksik ehliyetli) kimselerin haklarını korumak için kabul edilmiştir.

⁴² Atar, "Nikâh", 33: 115; Mehmet Âkif Aydın, *Osmanlı Aile Hukuku*, (İstanbul: Klasik Yayınları, 2017), 186; HAK md. 4-8; Yaman, "Doktrin ve olgu bağlamında küçüklerin evlendirilmesi", 25.

⁴³ Bilmen, *Hukuk-ı İslâmiyye ve Istılâhât-ı Fıkhiyye Kamusu*, 2: 47; Günümüz İslâm ülkelerinde evlenme yaşı ile ilgili bakınız Yaman, "Doktrin ve olgu bağlamında küçüklerin evlendirilmesi", 26.

⁴⁴ Ebû Dâvûd, *Nikâh*, 25.

⁴⁵ Tirmizî, *Nikâh*, 4; Nesaî, *Nikâh*, 17.

⁴⁶ H. Yunus Apaydın, "Velâyet", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*, (İstanbul: TDV Yayınları, 2013), 43: 15; Krş. Zeynüddîn b. İbrâhim İbn Nüceym, *el-Bahru'r-râ'ik şerhu Kenzi'd-dekâ'ik*, (Dâru'l-kütübî'l-İslâmî: ts.), 3: 117.

Nikâh akdinde yetki konusu, bireyin zihinsel ve fiziksel gelişimine göre farklı hukukî süreçlere sahiptir. Bulûğ öncesinde kadınlar ve erkekler velâyet altında bulunurlar. Bu kimselerin evlendirilmeleri de dahil medenî işlemleri, velîlerinin kontrolü altındadır. Evlenme ehliyeti bulunmayan akıl hastası, ma'tûh ve küçüklerin nikâhta taraf sıfatıyla doğrudan doğruya ortaya koydukları irade beyanları hukuken muteber değildir. Onlar adına beyanda bulunma yetkisi, kanunî temsilcilerine aittir. Hanefiler, baba ve babanın babası dışındaki bir kısım akrabaya evlendirme yetkisi verdikleri için bu yetkiyle evlendirilmiş küçüklere ergenliğe ulaştıklarında bulûğ muhayyerliği ile söz konusu akdi fesih yetkisi tanımışlardır.⁴⁷ Bu hususta klasik literatürde yer alan hükümlerin bir kısmının nasların açık hükmüne, bir kısmının da toplumsal yapıdan ve örften beslenen icthadî görüşlere dayandığı⁴⁸ unutulmamalıdır.

ii. *Velî*: Kanunî temsilci sıfatıyla başkasını evlendirme yetkisine sahip olan kişiye velî, bu yetkiye *velâyetü'n-nikâh* denir. Nikâh akdine gerek kendisi gerekse velâyet veya vekâlet ilişkisine dayanarak başkası adına katılan kişinin müslüman ve hür olması şartının yanı sıra Hanefiler'e göre mümeyyiz, cumhura göre ise âkil ve bâliğ olması gerekir. Ayrıca velî ile velâyeti altında bulunan kimse arasında din farkı gibi mirasçılığa mani bir durumun bulunmaması gerekmektedir.⁴⁹ Fakihlerin çoğunluğu, gayr-i mümeyyiz çocuklarla akıl hastalarının velîleri tarafından evlendirilmesine cevaz vermekle birlikte bunların kendileri için evlenme iradesini açıklama veya başkasını vekil kılma ehliyetlerinin bulunmadığı, âkil ve bâliğ erkeklerin bu ehliyete sahip oldukları hususunda mezhepler arasında görüş birliği vardır. Hür, âkil ve bulûğa ermiş kadınlarla mümeyyiz çocukların bu ehliyete sahip olup olmadıkları ise tartışmalıdır.⁵⁰

Veli, velâyet yetkisini kendi konumunu düzeltme, siyasi, iktisadi vb. menfaatler elde etme amacıyla velâyeti altındaki kimselerin yararına aykırı olacak şekilde kullanmamalıdır. Bu yetkinin/hakkın kötüye kullanılması halinde kanunun öngördüğü kimselerin itiraz hakkı vardır. Evlilik sözleşmesinin ağır bir mesuliyet olduğu⁵¹ unutulmamalıdır. Velîler çok iyi bir aday bulduklarında velâyetleri altındakileri evlendirmeye teşvik edebilirler. Nitekim Allah Resulü Hz. Ali'ye hitaben: "*Üç şeyi geciktirme! Vakti geldiğinde namazı, hazırlandığında cenazeyi ve dengini bulunca evlenecek kıızı*"⁵² buyurmuştur. Başka bir hadiste de "*Dininden ve ahlâkından hoşlandığınız biri,*

⁴⁷ Kâsânî, *Bedâi'u's-sanâi' fi tertîbi's-şerâi'*, 2: 315; Ali bin Ebî Bekr bin Abdülcelîl er-Reşadânî el-Merğînânî, *el-Hidâye fi şerhi Bidâyeti'l-mübtedâi*, (Beyrut: ts.) 1:193.

⁴⁸ Orhan Çeker, "Kız", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*, (Ankara: TDV Yayınları, 2002) 25: 541-542.

⁴⁹ Serahsî, *el-Mebsût*, 4: 224; İbn Nüceym, *el-Bahru'r-râ'ik şerhu Kenzi'd-dekâ'ik*, 3: 117.

⁵⁰ İbn Rüşd, Ebü'l-Velîd Muhammed b. Ahmed el-Hafîd el-Kurtubî, *Bidâyetü'l-müctehid ve nihâyetü'l-muktesid*, 1-4, (Kahire: Dâru'l-hadîs 1425/2004), 3: 39; İbnü'l-Hümâm, *Fethu'l-kadîr li'l-âcizi'l-fakîr*, 3: 274-275; Desûkî, *Hâşiye ale's-Şerhi'l-kebîr*, 2: 230; Atar, "Nikâh", 33: 115; Apaydın, "Velâyet", 43: 19; Vehbe Zühaylî, *el-Fıkhü'l-İslâmî ve Edilletüh*, (Dimeşk: Dâru'l-fikr, ts.), 9: 6700-6703.

⁵¹ Nisa, 4/21.

⁵² Tirmizî, *Salât*, 127, *Cenâiz*, 73.

kızınızı istediğinde onu derhal evlendiriniz. Aksi takdirde yeryüzünde fitne ve yaygın bir bozgunculuk olur”⁵³ buyurmuştur.

iii. *Evlendirme yetkisi ve buna sahip velîler*: Evlendirme velâyeti, velînin kanunen velâyeti altındaki kimseyi hiçbir kimsenin iznine ve icâzetine bağlı olmaksızın geçerlilik taşıyan evlendirme yetkisidir. Buna *velâyet-i icbâr*, *velâyet-i istibdâd* veya *velâyet-i icâb* denir. Bu tür yetkiye sahip olan velî, velâyeti altında bulunan kimseler hakkında irade beyanında bulunmasının bir parçası olarak küçüğün yararını gözetmek şartıyla onu rızasını almaksızın evlendirebilir⁵⁴. Velâyetin ikinci türü olan *velâyet-i ihtiyâr*, *velâyet-i nedb* veya *velâyet-i istihbâb*, İmam Muhammed’e göre *velâyet-i şirket* ise velîye velâyet altında bulundurduğu kimseyi rızasını almak şartıyla evlendirme yetkisi verir.⁵⁵

Evlendirme yetkisine sahip olan velîler, hususî ve umumî velî şeklinde iki grupta ele alınır: Umumî velî, hususî velî sıfatıyla bir akrabanın bulunmaması veya yetkisini kötüye kullanması halinde kamu otoritesine (devlet başkanı veya onu temsilen hâkim)⁵⁶ geçen velâyettir. Hususî velî ise velâyeti altında bulunan kimseyi evlendirme yetkisine sahip bulunan kimsedir. Fakihler bu velâyetin kimleri kapsadığı hususunda farklı görüşler ortaya koymuşlardır.⁵⁷

Hanefîler’e göre bu grupta yer alan velîler bi nefsihî asabe sınıfında yer alan akrabalardır. Bunlar, yalnız olduğu vakit terikenin tamamını; ashâb-ı ferâiz bulunduğu onlar hisselerini aldıktan sonra terikenin kalanını alan ve mûrisle aralarına kadın girmeyen baba, babanın babası, erkek kardeş, amca, amcaoğlu gibi erkek akrabalardır.⁵⁸ Bu velîler kendi aralarında mirastaki sıraya göre sıralanırlar; önceki sırada bir velî varken sonra gelen velînin evlendirmeyetkisi yoktur. Zira Hz. Peygamber “*Nikâh asabeye aittir*”⁵⁹

⁵³ Tirmizî, *Nikâh*, 3; İbni Mâce, *Nikâh*, 46.

⁵⁴ İbn Nüceym, *el-Bahru'r-râ'ik şerhu Kenzi'd-dekâ'ik*, 3: 117; Bilmen, *Hukuk-ı İslâmiyye ve Istilâhât-ı Fıkhiyye*, 2: 47; Aydın, *Osmanlı Aile Hukuku*, 57.

⁵⁵ Kâsânî, *Bedâi'u's-sanâi' fî tertîbi's-şerâi'*, 2: 241-247, 252; Zühaylî, *el-Fıkhü'l-İslâmî ve Edilletüh*, 9: 6695.

⁵⁶ "Velisi olmayanın velisi sultandır". Ebû Dâvûd, *Nikâh*, 18 - 19; Tirmizî, *Nikâh*, 14, 15; İbn Mâce, *Nikâh*, 15; Darimî, *Nikâh*, 11; Ahmed b. Hanbel, 1, 250, 260, 6, 47, 66, 166.

⁵⁷ İbn Kudâme, *el-Muğnî*, 7: 17; Acar, *İslâm Aile Hukuku*, 122-124.

⁵⁸ İbn Âbidîn, *Reddül-muhtâr 'ale'd-Dürri'l-muhtâr şerhu Tenvîri'l-ebâr*, 3: 76.

⁵⁹ Hanefîler'in delil gösterdikleri bu rivayeti hadis kaynaklarında bulamadık. Ancak Hanefîler bu rivayeti görüşlerine delil olarak kullanmışlardır. Bkz. Serahsî, *el-Mebsût*, 4: 219, 220, 222, 223; Kâsânî, *Bedâi'u's-sanâi' fî tertîbi's-şerâi'*, 2: 240, 241; Merğînânî, *el-Hidâye fî şerhi Bidâyeti'l-mübtedî*, 1: 193. Zeyla'î bu rivayeti zikretmiş fakat hakkında bir şey söylememiştir. Bkz. Zeyla'î, Ebû Muhammed Cemâlüddîn Abdullah b. Yûsuf b. Muhammed, *Nasbü'r-râye li-tahrîci ehâdîsi'l-Hidâye*, (Beyrut-Lübnan-Cidde, 1418/1997) 3: 195. İbn Hacer ise onu bulamadığını belirtmiştir. Bkz. İbn Hacer, Ebû Fazl Ahmed b. Ali b. Muhammed, *ed-Dirâye li ehâdîsi'l-Hidâye*, (Beyrut: Dâru'l-ma'rife, ts) 2: 62. Aynî de onun sabit olmadığını bununla birlikte dört imamın bâliğa hakkında onunla amel hususunda ittifak ettiklerini ifade etmiştir. Bkz. Aynî, Ebû Muhammed Bedruddîn Mahmûd b. Ahmed, *el-Binâye fî şerhi'l-Hidâye*, (Beyrut-Lübnan: Dâru'l-kütübî'l-ilmîyye, 1420/2000), 5: 93.

buyurmuştur.⁶⁰ Ancak Ebû Hanîfe (ö. 150/767) bi nefsihî asabe akraba bulunmadığında velâyetin umumî velîye değil, istihsanen zevi'l-erhâm grubundaki akrabalara geçeceği içtihadında bulunmuştur.⁶¹ Buna göre velâyet akrabalıktan kaynaklanmıştır ve bu amaç, baba dışındaki velîler eliyle de gerçekleşebilir. Şefkati yalnız asabeye tahsis etmek isabetli değildir. Ancak akrabalık şefkatinin tamlığında şüphe bulunan velîlerin akdeddikleri evlenmelerde hakkın kötüye kullanılmasını önleyebilmek için bulûğ muhayyerliği ile bu risk dengelenmiş olmaktadır.⁶² Ebû Hanîfe'nin bu görüşüne atfedilen bir gerekçe de velâyet hükmünün mirasçılık hükümleriyle ilişkili olduğu, dolayısıyla mirasçı olabilen herkesin velî de olabileceği düşüncesidir.⁶³ Vasîye gelince o, asabeden olmadıkça evlendirme velâyeti bulunmamaktadır.⁶⁴

Mâlikîler, hür kadın üzerindeki evlendirme velâyetinin ihtiyaca dayandığı görüşündedirler. Bulûğ öncesi küçüklerde şehvet bulunmadığı için böyle bir ihtiyaçtan söz edilemez. Bu itibarla küçük kız çocuğunu hiç kimse evlendiremez. Ancak Hz. Ebû Bekir'in, kızı Âişe'yi Hz. Peygamberle evlendirdiği ve Hz. Peygamber'in de bunu onayladığına dair nas bulunduğu için sadece babaya bu hususta istisnai bir yetki verilmiştir.⁶⁵ Baba bu yetkisini vasîsine de verebilir. İbn Ebî Leylâ (ö. 148/765), Süfyân es-Sevrî ve Ahmed b. Hanbel gibi fakihler de Mâlikîler gibi düşünmektedirler.⁶⁶

Şâfiîler, mücbir velî olarak niteledikleri baba ve baba bulunmadığında babanın babası dışındaki asabenin cebrî velâyet yetkisi bulunmadığı görüşündedirler. Çünkü dede de baba gibi velî ve asabe olma özelliğine sahiptir.

⁶⁰ Serahsî, *el-Mebsût*, 4: 219; Merğînânî, *el-Hidâye fî şerhi Bidâyeti'l-mübtedî*, 1: 93; Zeylai, *Nasbu'r-râye li tahriri ehâdisi'l-Hidâye*, 3: 195. Müellifin nüshasında bu rivayetle ilgili herhangi bir açıklama yer almamaktadır.

⁶¹ Serahsî, *el-Mebsût*, 4: 216 (Ebû Hanîfe'ye göre anne, küçük erkek ve kızı evlendirebilir. Bu evlilikte muhayyerliğin bulunup bulunmadığı hususunda lehte vealeyhte iki görüş vardır. Tercihe şayan olan muhayyerliğin bulunmasıdır. Bu, annenin şefkatinden değil, görüşündeki eksiklikten kaynaklanır. Ayrıca krs, Merğînânî, *el-Hidâye fî şerhi Bidâyeti'l-mübtedî*, 1: 194; Bâbertî, Muhammed b. Muhammed Ekmelüddîn, *el-Înâye fî şerhi'l-Hidâye*, (Dâru'l-fikr: ts.), 3: 287; 4: 223 (Abdullah b. Mes'ud, karısının kendisinden olmayan kızını evlendirmesini onaylamıştır); İbn Âbidîn, *Reddü'l-muhtâr 'ale'd-Dürri'l-muhtâr şerhu Tenvîri'l-ebâr*, 3: 78 (Esah kavle göre Ebû Yûsuf da bu görüştedir).

⁶² Serahsî, *el-Mebsût*, 4: 213-215, 223; Kâsânî, *Bedâi'u's-sanâi' fî tertîbi's-şerâi'*, 2: 315; Merğînânî, *el-Hidâye fî şerhi Bidâyeti'l-mübtedî*, 1: 193; Karaman, *Mukayeseli İslâm Hukuku*, 1: 308.

⁶³ Bâbertî, *el-Înâye fî şerhi'l-Hidâye*, 3: 287. Asabe sınıfında velî bulunmaması halinde diğer velîlerin sırası hakkında bk. Bâbertî, *el-Înâye fî şerhi'l-Hidâye*, 3: 285-286.

⁶⁴ Serahsî, *el-Mebsût*, 4:222.

⁶⁵ Serahsî, *el-Mebsût*, 4:214; Merğînânî, *el-Hidâye fî şerhi Bidâyeti'l-mübtedî*, 1:193; Bilmen, *Hukuk-ı İslâmiyye ve Istilâhât-ı Fıkhiyye Kamusu*, 2: 52; İbn Rüşd, *Bidâyetü'l-müctehid ve nihâyetü'l-muktesid*, 3: 34.

⁶⁶ İbn Rüşd, *Bidâyetü'l-müctehid ve nihâyetü'l-muktesid*, 3: 34.

Baba ve dede dışındakiler için küçükler üzerinde kâmil şefkatten bahsetmek zordur.⁶⁷

Zorlayıcı velâyet için sağlam deliller bulunmamakla birlikte uygulamada bu hakkın geniş ölçüde kullanıldığı görülür. Cebir hakkına rağmen velînin evlendireceği kıza fikrini sorması, rızalarını alması tavsiye edilmiştir. İslâm bu tür akdedilmiş evlenmenin esas hüküm ve neticelerini, kızın bulûğ çağına erişmesine ta'lik etmiştir. Bunun sebebi küçüğün fiziki açıdan ve buna bağlı olarak akli/fikri olgunlaşmasını beklemek ve sonuçta evlenmenin kadının zararına olmasını önlemektir.⁶⁸

Görüldüğü üzere Hanefiler ister bi nefsihî asabe olsun isterse zevi'l-erhâm grubunda yer alsın geniş bir akraba grubuna zorlayıcı velâyet yetkisi vermişlerdir. Hanefiler'in dışındaki hukukçular ise cebrî velâyet yetkisini daha dar bir zümreye, büyük çoğunluk yalnızca babaya tanımışlardır. Hanefiler, velâyet yetkisinin baba ve babanın babası dışında biri tarafından kullanılması halinde buradaki şefkat eksikliğini bu nitelikteki evliliklere bulûğ muhayyerliği vererek dengeleme yoluna gitmişlerdir. Daha dar bir gruba cebrî velâyet yetkisi tanıyan hukukçular ise bulûğ muhayyerliğini kabul etmemişlerdir.

iv. Evlendirme yetkisinin kaynağı, süresi, sebebi ve illeti: İslâm hukukunda bir tasarrufun meşrû sayılabilmesi o tasarrufa imkân veren bir yetkinin veya yetkilendirmenin varlığına bağlıdır. Genel anlamda velâyet, kanun koyucunun izin vermesi veya hak sahibinin yetkilendirmesi ile ortaya çıkan tasarruf yetkisini ifade eder. Dar anlamda velâyet ise başta küçükler olmak üzere kısıtlılar üzerindeki velâyeti ifade eder. Bu tür velâyet, mal üzerinde velâyet ve şahıs üzerinde velâyet şeklinde iki kısma ayrılır. Küçüklük, akıl zayıflığı (ateh) ve akıl hastalığı (cünûn) bulunan kişiler üzerindeki velâyet, hukuk mantığı ve felsefesi açısından aklın kemaliyle ilgili noksanlıktan kaynaklanan acziyetle temellendirilir. Bu durumdaki kişilerin edâ / fiil ehliyeti noksanlığını telafi etmek için velâyet müessesesi meşrû kılınmıştır. Böylece bir tür yetersizlik durumu olan küçüklüğe bağlı acziyetin gözetimi ve himayesi mümkün hale gelmektedir.⁶⁹ Böylece hukukî anlamda tam edâ ehliyetine sahip olmayan kişi, velâyet yoluyla bağımsız kişilik kazandırılarak kendine yeter hale getirilmiş olmaktadır.

Kişinin akıl ve temyiz gücü bakımından gelişimi temyiz öncesi dönem, temyiz dönemi ve temyiz sonrası bulûğ ve rüşd dönemi şeklinde üç aşamalı olarak değerlendirilir. İlk iki dönemdeki küçük üzerinde velâyet söz konusudur. Temyiz öncesi dönemde edâ ehliyetinden söz edilemez ve bu vasıftaki kişilerin yaptıkları hukukî işlemler yok hükmündedir. Kişi temyizle birlikte bulûğa kadar eksik edâ ehliyetine sahip olur. Tam edâ ehliyeti bulununcaya kadar bu durumdaki kişiler üzerinde velâyet devam eder.⁷⁰ Söz konusu velâyet

⁶⁷ Şirbînî, *Muğni'l-muhtâc ilâ ma'rifeti me'âni'l-Minhâc*, 4: 246-247; Merğînânî, *el-Hidâye fî şerhi Bidâyeti'l-mübtedî*, 1: 193.

⁶⁸ Aydın, *İslâm Hukukunda evlilik-velâyet ilişkisi*, 4.

⁶⁹ Serahsî, *el-Mebsût*, 4: 228; H. Yunus Apaydın, "Velâyet", 43: 16.

⁷⁰ Apaydın, "Velâyet", 43: 17. Mümeyyiz çocuğun yaptığı hukukî işlemler velâyet açısından üç grupta değerlendirilir. 1. Hibeyi kabul gibi sırf yararına olan tasarrufları velîsinin icâzetine bağlı olmaksızın geçerli sayılır. 2. Hibe, talâk ve karz gibi sırf zararına olan tasarrufları velîsi icâzet verse dahi geçerli olmaz. 3.

hükmünün subutu için mahkeme kararına ihtiyaç yoktur. Baba ve babanın babasına kendilerini velâyet sorumluluğundan azletme yetkisi de tanınmaz.⁷¹

Küçükler üzerindeki velâyetin temel sebebi, babalık vasfıdır. Bu vasıf babanın velîsi bulunduğu küçük hakkında tam bir şefkatle tecrübesini de işin içine katarak düşünüp isabetli karar alacağı ve onu gözeteceği fikrine dayanır. Hatta baba, kızının yararını kendi yararının önünde tutar. Dolayısıyla şefkati tam olduğu için velâyeti de tamdır. Babanın küçüğün hem şahsı ve hem de malî üzerinde velâyetinin bulunması bu kabule dayanır. Hanefîler'e göre babanın babası da baba hükmündedir. Bunların tayin ettiği vasî yoksa malî konulardaki bu yetki anne, kardeş ve amca gibi diğer akrabalara geçmez mahkemeye intikal eder.⁷² Evlendirmeye ilgili velâyetin sebebi, malî velâyete ilave olarak nikâhın çeşitli hak ve vazifeleri gerektiren bir akit olması, bu konuda tam ehliyetli olmayan kişiye çeşitli faydalar verebileceği gibi zararlara da yol açabilecek olmasıdır. Bu itibarla bilgi, tecrübe, şefkat ve merhamet sahibi velîlerin kısıtlıların evlendirilmelerinde onlara yardımcı olmaları beklenir.⁷³

Evlendirme velâyetinin mahiyeti ve bu yetkinin kime ait olduğu hususunda İslâm hukukçuları arasında derin ihtilaflar vardır: Evlendirme velâyetinin illeti, Hanefî mezhebinde yaş küçüklüğü, Şâfiîler'de bekâret, Mâlikîler'de ise yerine göre bekâret, yerine göre yaş küçüklüğüdür.⁷⁴ Şu var ki bütün fıkıh mezhepleri evlenme konusunda kadınların farklı derecelerde velâyet altında bulunduğunu kabul eder.

Evlendirmede velâyetin nikâh akdinin bir şartı olup olmadığı, şart ise ne tür bir şart olduğu tartışmalı bir konudur. Mâlikîler'in ağırlıklı görüşüyle, Şâfiî ve Hanbelîler'e göre velâyet nikâhta bir sıhhat şartıdır⁷⁵; Hanefîler ise nefâz şartı

Alım satım, kiralama gibi yarar ve zarara ihtimali bulunan tasarrufları velâyete ihtiyaç gösterir. Çocuğun bu türden tasarrufları sahih olarak in'ikad eder, fakat işlerlik kazanması (nefâz) velîsinin icâzetine bağlıdır. Velîsi icâzet verirse nâfiz olur, vermezse yapıldığı andan itibaren bâtil sayılır.

⁷¹ Apaydın, "Velâyet", 43: 16-17.

⁷² Serahsî, *el-Mebsût*, 4: 213, 215, 219, 225; Kâsânî, *Bedâi'u's-sanâi' fi tertîbi's-şerâi'*, 2: 315; Merğînânî, *el-Hidâye fi şerhi Bidâyeti'l-mübtedî*, 1: 193; H. Yunus Apaydın, "Velâyet", 43: 17.

⁷³ Aydın, *İslâm Hukukunda evlilik-velâyet ilişkisi*, 1.

⁷⁴ İbn Rüşd, *Bidâyetü'l-müctehid ve nihâyetü'l-muktesid*, 3: 34; İbn Teymiyye, Takıyyüddin Ahmed b. Abdilhalîm, *Mecmû'u'l-fetâvâ*, nşr. Abdurrahman b. Muhammed, 1-35, (Medine: 1416/1995), 32: 22-23; Karaman, *Mukayeseli İslâm Hukuku*, 1: 308; H. Yunus Apaydın, "Velâyet", 43: 16, 17. İbn Teymiyye, cebri velâyetin dayanağının küçüklük mü bekâret mi olduğu hususunda şunları ifade etmiştir: "Küçüklük nas ve icma ile hacr sebebidir. Bekarlığı hacr sebebi saymak İslâm'ın esaslarına aykırıdır. İslâm hukuku hiçbir yerde bekarlığı hacr sebebi saymamıştır. Bekâreti hacre illet göstermek ve sebebi saymak dinde etkisi olmayan bir vasfi ilet göstermek demektir." İbn Teymiyye, *Mecmû'u'l-fetâvâ*, 32: 23.

⁷⁵ İbn Rüşd, *Bidâyetü'l-müctehid ve nihâyetü'l-muktesid*, 3: 36; Desûkî, *Hâşiye ale's-Serhi'l-kebîr*, 2: 220; Şirbînî, *Muğni'l-muhtâc ilâ ma'rifeti me'âni'l-Minhâc*, 4: 244; Aydın, *İslâm Hukukunda evlilik-velâyet ilişkisi*, 33.

sayarlar.⁷⁶ Velînin evlendirme yetkisine sahip olması ona aynı zamanda icbâr yetkisi (velâyet-i icbâr) de verir. Velî, bu yetkiyle küçüğün rızasını almadan onu istediği kişiyle evlendirebilir.

Küçükler üzerindeki velâyetin temel sebebi akrabalıktır. Ancak bu velâyetin sübût sebebi konusunda farklı görüşler vardır: Hanefîler'e göre bu, salt akrabalık iken Şâfiîler'e göre yakın akrabalık, baba ve baba bulunmadığında babanın babasıdır. Bu yaklaşım farkının uygulamadaki sonucu baba ve dede dışındaki bi nefsihî asabenin, yani kişiye baba tarafından bağlanan amca, erkek kardeş gibi araya kadın girmeyen erkek akrabaların evlendirme yetkisinin bulunup bulunmadığı noktasında ortaya çıkmaktadır. Hanefîler, bi nefsihî asabe sınıfındaki akrabalara evlendirme yetkisi vermişler ancak baba ve dede dışındaki bir akraba tarafından evlendirilen küçüğe bulûğa ulaştığında bu evliliği sürdürüp sürdürmeme konusunda seçim hakkı (bulûğ muhayyerliği) tanımışlar; bu aşamaya kadar akdin lâzım olmayacağını kabul etmişlerdir.⁷⁷

v. *Küçükleri evlendirme velâyetiyle gerçekleştirilmek istenen maslahat*: Nikâh akdinde velâyet, velî ile velâyeti altında bulunan kimsenin dünyevî ve uhrevî maslahatlarını gerçekleştirme işlevi görür. Velînin Allah rızasına uygun hareket etmesi halinde ahirette karşılığını alması umulur.⁷⁸ İslâm hukukçuları, küçük kız ve erkek çocukları evlendirme yetkisinin velîye bırakılmasında herhangi bir zaruret bulunmadığını; fakat maslahatların elde edilmesi, denk namzedin değerlendirilmesi, ileride geçime elverişliliği öngörülen bir evliliğe adım atılması gibi gerekçelerle buna ihtiyaç duyulduğunu belirtmişlerdir. Bu itibarla evlendirme yetkisinin velîye bırakılması küçüğün terbiyesi, emzirilmesi ve onun için yiyecek ve giyecek temini gibi işlerin velîye bırakılması gibi değildir. Zira bunlar zorunlu şeylerdir. Küçük yaşta evlendirme meselesi şehvet baskısından ve üreme ihtiyacından değil, ailelerin ve toplulukların kaynaşarak yaşam şartlarının iyileştirilmesi ve hısımların birbirine arka çıkması gibi ihtiyaçlardan doğmuştur ve bu tür işlerde hiçbir zaruret yoktur.⁷⁹ Fakihlerin çoğunluğu, maslahat düşüncesiyle çocukların velîleri tarafından evlendirilmelerine cevaz vermiştir.

2. Bulûğ Muhayyerliği

Hanefî hukukçuların terminolojisinde yer alan bulûğ muhayyerliğinin tam ve doğru anlaşılabilmesi, mahiyet ve fonksiyonunun doğru anlaşılması için burada öncelikle bulûğ, muhayyerlik ve bulûğ muhayyerliği kavramları ele alınacak, daha sonra konunun diğer yönleri incelenecektir.

⁷⁶ İbn Nüceym, *el-Bahru'r-râ'ik şerhu Kenzi'd-dekâ'ik*, 3: 117-118; H. Yunus Apaydın, "Velâyet", 43: 17.

⁷⁷ Kâsânî, *Bedâi'u's-sanâi' fî tertîbi's-şerâi'*, 2: 315; Merğînânî, *el-Hidâye fî şerhi Bidâyeti'l-mübtedî*, 1: 193; Şirbînî, *Muğni'l-muhtâc ilâ ma'rifeti me'âni'l-Minhâc*, 4: 247; Hanefîler'in bu konudaki gerekçeleri için bk. İbnü'l-Hümâm, *Fethu'l-kadîr li'l-'âcizi'l-fakîr*, 3: 265-268.

⁷⁸ İbn Abdisselam, *Kavâidü'l-ahkâm fî mesâlihî'l-enâm*, 2: 79.

⁷⁹ Krş. Kâsânî, *Bedâi'u's-sanâi' fî tertîbi's-şerâi'*, 2: 240.

2.1. Bulûğ, muhayyerlik ve bulûğ muhayyerliği kavramları

i. Bulûğ: Sözlükte ulaşmak, idrak sahibi olmak ve ergenlik anlamına gelen bulûğ, bir fıkıh terimi olarak küçüklüğün sona ermesini⁸⁰ yani çocuğun cinsî ve bünyevî ergenlik dönemine ulaşmasını, kişinin çocukluktan çıkıp yetişkin insan özelliği kazandığı, dinî ve hukukî sorumluluk altına girdiği merhaleyi ifade eder. Her ne kadar ergenlikten asıl maksat kişinin akli ve ruhi olgunluğa ulaşması olsa da bunu tespit için objektif bir kriter bulunmadığı için biyolojik gelişimle paralelliği dikkate alınarak bulûğa ermiş kimselerin akli ve ruhi yönden yetişkin insan özelliği kazandığı kabul edilir.

Bulûğ, bireylerin tam edâ ehliyetini kazandığı dönemi ifade eder ve bu seviyeye ulaşmış erkeğe bâliğ, kıza bâliğa denilir. İslâm hukukçuları bulûğ için bir ön şart, iki de ölçü getirmişlerdir: Bulûğun ön şartı erkeklerin on iki, kızların dokuz yaşını tamamlaması, bu alt yaş sınırını doldurmalarıdır. Bu yaş, bulûğun hukuken imkân tanındığı, bulûğ davasının dinlenebildiği alt sınırı ifade eder. Bulûğun iki ölçüsünden ilki, alt yaş sınırını doldurmuş kız ve erkeğin fiili bulûğudur. Nitekim Mecelle (md. 985) erkek için ihtilâm olma ve baba olabilme, kız için hayız görme ve anne olabilme durumunu ölçü kabul etmiştir. Bir kimsenin alt yaş sınırına ulaşması ve bünyesinin de buna müsait olması halinde kendi ikrar ve iddiası hukukî sorumlulukta yeterli görülür (md. 989).⁸¹ Bulûğun ikinci ölçüsü ise asgari ergenlik yaşını geçmiş kız ve erkeğin fiilen bulûğa ulaşmamaları halinde İslâm hukukçuları arasında farklı görüşler bulunmakla birlikte hükmî bulûğ halidir. Ebû Hanîfe'ye göre kız on yedi, erkek on sekiz yaşını tamamlayınca, İslâm hukukçularının büyük çoğunluğuna göre ise erkek-kız ayrımı olmaksızın çocuk on beş yaşını tamamlayınca fiilen gerçekleştiğine bakılmaksızın hükmen bulûğa ermiş sayılır. Üst yaş sınırı konusunda başka görüşler de vardır. Hükmen bulûğ için benimsenen bu üst sınır, genelde ilgili âyetlerdeki⁸² lafızların yorumuna, Hz. Peygamber'in ve sahâbenin bazı uygulamalarına dayanırsa da mahiyeti itibariyle bölgesel ve örfî bir karakter taşıdığı için icthadîdir. Doktrinde ağırlıklı görüş cumhurun görüşü olup Mecelle'nin tercihi de (md. 986) bu yöndedir. Bulûğun alt yaş sınırı olan dokuz-on iki yaş ile üst yaş sınırı arasındaki kimseye "murâhik" denir. Buna göre murâhik fiilî olarak bulûğa ermemiş veya bulûğu sabit görülmemişse üst yaş sınırına ulaşınca hükmen bâliğ kabul edilir.⁸³

Kişi, bulûğla birlikte beden ve aklen yeterli asgari olgunluk düzeyine ulaşmış sayılır ve kural olarak tam edâ ehliyetli kabul edilir. Bu nitelikteki bir kimse hem inanç esasları, ibadetler, haramlar, vergi, cihat, hukukî ve cezaî yükümlülüklerle sorumlu hem de sosyal, dinî ve hukukî haklardan faydalanma yönüyle tam ehliyetli sayılır. Böylece akdî sorumluluk kapsamında alış-veriş, kiralama ve nikâh gibi hukukî işlemleri kendi başına yapabilme ehliyetini de elde eder. Fakat bulûğa ermiş bir kimsenin malî tasarruflarında tam ehliyetli kabul edilebilmesi, aklen ve ruhen olgunluğu gösteren rüşd vasfının da

⁸⁰ İbnü'l-Hümâm, *Fethu'l-kadîr li'l-âcizi'l-fakîr*, 9: 269.

⁸¹ Ali Bardakoğlu, "Bulûğ", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*, (İstanbul: TDV Yayınları, 1992), 6: 413.

⁸² el-En'âm, 6/152; el-İsrâ, 17/34.

⁸³ Ali Bardakoğlu, "Bulûğ", 6: 414.

bulunması şartıyla geçerlidir. Nitekim Kur'ân-ı Kerîm'de, "Yetimleri evlenme çağına ulaşıncaya kadar yetiştirip deneyin, onların akılcı olgunlaştıklarını (rüşd) görürseniz mallarını kendilerine teslim edin"⁸⁴ buyrulurak bu ayrıma işaret edilmiştir.⁸⁵

ii. *Muhayyerlik*: Hayr kökünden türetilen ve "iki şeyden daha iyi olanı seçmek" anlamına gelen muhayyerlik⁸⁶ Arapça hıyâr kelimesinin Türkçe'deki karşılığıdır. Fıkıh terimi olarak, hukukun bireylere sağladığı veya tarafların ön şart olarak belirlediği onama ve cayma hakkı veya akde konu olan ürünlerden birisini seçme hakkıdır. Kısaca akdi fesihten kurtarabilme veya feshedebilme hakkıdır.⁸⁷ Klasik fıkıh literatüründe muhayyerlik konusu çoğunlukla satım akdi çerçevesinde ele alınmış ve muhayyerliğin söz konusu olduğu hukukî işlemler bu akitle ilişkilendirilerek değerlendirmeye tâbi tutulmuştur.⁸⁸ İlke olarak borçlar hukuku başta olmak üzere akdin bulunduğu her alanda muhayyerlikten söz etmek mümkündür.

Akitlerde muhayyerliklere genel ve özel gaye ve maslahatları gerçekleştirmek için yer verilmiştir. Bir akitte muhayyerliğin bulunmasının genel sebebi ya da temel amacı, akdin taraflarına ait iradenin mümkün olduğu ölçüde sağlıklı bir şekilde gerçekleşmesini sağlamak ve hak kayıplarının önüne geçmektir. Muhayyerliklerin bir de her bir akde özel ve her bir muhayyerliğin ilişkilendirildiği alana yönelik taşıdığı özel bir anlamı vardır.⁸⁹ Böylece akdin kendisine yerleştirilmiş veya taraflara tanınmış muhayyerliklerle tarafların aldanma veya zarar görme gibi hususlardan korunması ya da hiç değilse bu riskin en aza indirgenmesi amaçlanmıştır.⁹⁰ Bu bakımdan her bir muhayyerlik, akitleşen tarafların iradelerini koruma amacıyla kabul edilmiş hukukî bir güvence⁹¹ işlevi görür. Dolayısıyla muhayyerlik, hak sahibi açısından hukuken yükümlülük altına giren bireyin söz konusu akdi devam ettirip ettirmeme şeklinde tezahür eden bir seçimlik hakkı ifade eder.

Muhayyerlikler klasik fıkıh doktrinde *çeşitli açılardan taksim ve tasnif* edilmiştir. Mezheplerin benimsediği terminolojide farklılıklar bulunsa da bulûğ muhayyerliği açısından bu ayrımları aşağıdaki gibi özetlemek mümkündür:

i. *Kaynağı bakımından*: Muhayyerlikler, kendisini var eden irade bakımından hükmi (kanunî veya akdî) ve iradî kısımlarına ayrılır. Doğrudan doğruya şer'an tanınmış bir gerekçeye dayanıyorsa hükmi (şer'î), akdin taraflarının iradesinden kaynaklanıyorsa iradî (şarta bağlı) muhayyerlik söz konusu olur. İradî muhayyerlikler, tarafların şart koşmasına bağlı olarak ortaya

⁸⁴ Nisâ, 4/6.

⁸⁵ Ali Bardakoğlu, "Bulûğ", 6: 414.

⁸⁶ İbn Manzûr, *Lisânü'l-Arab*, 4: 266.

⁸⁷ Şahin, *Akidlerde Muhayyerlik Teorisi*, 23.

⁸⁸ H. Yunus Apaydın, "Muhayyerlik", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*, (İstanbul: TDV Yayınları, 2006), 31: 25-26, *el-Mevsû'atu'l-fikhiyye el-Kuveytiyye*, 20: 42-44.

⁸⁹ Bkz. İbn Abdisselam, *Kavâidü'l-ahkâm fî mesâlihi'l-enâm*, 2: 143, 148; Şahin, *Akidlerde Muhayyerlik Teorisi*, 78.

⁹⁰ Şahin, *Akidlerde Muhayyerlik Teorisi*, 77.

⁹¹ Şahin, *Akidlerde Muhayyerlik Teorisi*, 77.

çıkan muhayyerliklerdir.⁹² Hükâmî muhayyerlikler, tarafların şart koşmasına bağlı olmaksızın bizatihi akdin doğasında yer alan muhayyerliklerdir. Bulûğ muhayyerliği de tarafların şart koşmalarına bağlı olmaksızın baba ya da babanın babası dışındaki bir velî tarafından velâyet yetkisiyle evlendirilmiş küçüklere tanınan bir hükâmî muhayyerlik niteliğindedir.

ii. *Amacı bakımından*: Muhayyerlikler, amacı bakımından terevvî ve nakîsa diye ikiye ayrılır; akdin ilgili tarafına daha iyi düşünme veya eksikliği giderip yarar elde etme imkânı verenler birinci, hukuken bulunması öngörülen bir durumun eksikliğinden dolayı tanınanlar ikinci grubun kapsamında yer alır.⁹³ Bulûğ muhayyerliği velî tarafından evlendirilen küçüğe rızadaki eksiklik veya rıza bulunmaması halinde bulûğa ulaşır ulaşmaz akdi fesih yetkisi vermesi bakımından terevvî amacına hizmet etmektedir.

Muhayyerlikler kendileriyle amaçlanan maslahatın gerçekleşmesine imkân vermek üzere akdin hükümünün sabit olup olmamasına veya bağlayıcılık kazanıp kazanmamasına çeşitli düzeylerde etki eder. Mesela bir satım sözleşmesinde mebî' veya semen, muhayyer olan tarafın mülkiyetinden çıkmaması bakımından bey'in hükümünün sübûtuna mânidir. Görme muhayyerliği akit mahallini görmeyen taraf açısından akdin hükümünün tamam olmasına engeldir. Ayıp muhayyerliği ise diğer safhalarını geçmiş akdin bağlayıcılığına mânidir. Şart ve ayıp muhayyerliği dışındaki muhayyerlik türlerinin meşruiyeti üzerinde mezheplerin farklı yaklaşımları vardır.

iii. *Bulûğ muhayyerliği*: Nikâh akdi evlenme ehliyeti bulunan şahısların bizzat kendilerinin veya kanunî temsilcilerinin beyanlarıyla kurulur. Edâ ehliyeti bulunmadığı için bulûğa ulaşmamış bireyin, gerçek iradesinden söz etmek mümkün değildir. Bu durumdaki kimselerin hukukî işleri velî veya vasî vasıtasıyla yerine getirilir. Klasik Hanefî doktrininde ergenlik çağına ulaşmadan önce, evlilik akdi baba ve babanın dışında bir velîsi tarafından yapılmış olan ehliyetsizlere, bulûğa ulaştıktan sonra evliliği devam ettirme ya da feshi talep hakkı tanınmıştır. Buna bulûğ muhayyerliği denir.⁹⁴ Tam ehliyetli olmayanların velîleri tarafından velâyet yetkisi kullanılarak evlendirilmelerinde bir zorunluluk bulunmadığı, yalnızca cevaz çerçevesinde bir uygulama olduğu göz ardı edilmemelidir. Bu uygulamanın yaşanan kültür ve ortamla alâkalı bir yaklaşım biçimi olduğu düşünülmelidir.

Aralarında farklı yaklaşımlar bulunmakla birlikte Hanefî hukukçular, belirli bir hiyerarşi çerçevesinde baba ve onun babası dışındaki asabe veya zevi'l-erhâm sınıfından velîlere kısıtlılar üzerinde cebrî evlendirme velâyeti tanımışlardır. Çünkü baba ve onun babası velîsi buldukları şahıslar üzerinde tam bir şefkate sahiptirler ve bu durum onların bilgi ve tecrübe birikimiyle birleştiğinde velâyet yetkisini kullanırken kısıtlı lehine karar almalarında etkili olmaktadır. Buna göre baba ve onun babasının emsal mehir ve denklik şartını gözetmek kaydıyla velîsi buldukları şahısları evlendirmeleri halinde bu akdin lâzım olarak kurulduğu kabul edilmiştir. Bu iki şartın yerine gelmemesi

⁹² Apaydın, "Muhayyerlik", 31: 26.

⁹³ Apaydın, "Muhayyerlik", 31: 26.

⁹⁴ Krş. Serahsî, *el-Mebsût*, 4: 215; Aydın, *Osmanlı Aile Hukuku*, 57.

halinde ise hak sahibine akdi fesih yetkisi tanınmıştır.⁹⁵ Belirtilmelidir ki bu muhayyerlik, borçlar hukukuyla doğrudan ilgili değildir.⁹⁶

Baba ve onun babasının dışındaki sınıflardan velîlerin yaptıkları evlendirmelerde şefkat ve koruma eksikliği bulunabileceği düşüncesiyle ehliyetsiz kimselere ve bu vasıftaki küçüklerle bulûğa ulaştıklarında nikâh sözleşmesini fesih yetkisi tanınmıştır. Çünkü evlendirme küçüğün yararını gözetmektir ve onun yararının düşünülmesi ona muhayyerlik tanınarak sağlanır. Bu muhayyerliğe yer vermenin yegâne nedeni, ilgili velînin küçüğün yararını gözetme hususunda noksanlık ihtimalidir.⁹⁷ Böylece baba ve onun babası dışındaki velîlerin (yetim) kâsırlar üzerindeki şefkat eksikliği ve kişisel zaafiyetlerin olumsuz etkileri gibi kusurların bu muhayyerlikle dengelenmeye çalışıldığı söylenebilir. Hatta Hanefîler'in genel kabulüne göre bulûğ öncesinde baba ve babanın babası dışındaki bir velî tarafından sahip olunan velâyet yetkisiyle akdedilen nikâhın bulûğa ulaşan kız tarafından feshedilebilmesi için bu evlilikten zarar göreceği olması da şart değildir.⁹⁸ Başka bir ifadeyle bulûğ muhayyerliği, Hanefîler'e göre babası veya babanın babası dışındaki bir velîsi tarafından evlendirilen küçüklerin bulûğa erdikten sonra hakime başvurup evliliği feshedebilmelerine imkân veren haktır.⁹⁹ İlk dönemlerden itibaren nikâh akitleri -doğrudan müdahale biçiminde olmaksızın- devletin denetimine tâbi tutulmuştur. Gerekli şartları taşımayan evliliklere özellikle kadılar tarafından müdahale edilmiştir. Ayrıca velîsi olmayan kimselerin evlendirilmesi kadıların görevleri arasında sayılmıştır. Kadı menşurlarında XII. yüzyıldan itibaren bazı kadılara nikâh akdetme görevinin verildiği kaydedilmiştir.¹⁰⁰

Bulûğ muhayyerliğini kabul noktasında Hanefî imamlar arasında görüş ayrılıkları vardır. Ebû Hanîfe ve İmam Muhammed, baba veya dede tarafından evlendirilen kısıtlıya akdi fesih yetkisi tanımazlar. Dolayısıyla baba ve babanın babasının akdettiği nikâh lâzım; diğerlerinin akdettikleri ise gayr-i lâzımdır. Hakimin evlendirmesi durumunda bulûğ muhayyerliği bulunup bulunmadığı yönünde farklı görüşler vardır. Muhayyerlik bulunmadığı görüşü, hakimin velâyetinin hem şahıs hem de mal üzerinde tam olarak bulunması ve babaya benzemesiyle; karşı görüş ise hakimin velâyetinin, erkek kardeş ve amcanın velâyetinden -ki bu ikisinin evlendirmesinde bulûğ muhayyerliği vardır- sonra gelmesiyle temellendirilir. Ebû Yûsuf ise kimin evlendirdiğine bakmaksızın bulûğ muhayyerliğini kabul etmez. Çünkü nikâhı velî yapmıştır, baba ve babanın babası nikâh yapmış gibi akit lâzım vasıfla kurulur. Evlendirme velâyeti velâyet altında bulunan kimsenin korunması ve gözetilmesini gerektirir. Bu durum, zararı önlemek ve zarara yol açmamak için konmuş olan

⁹⁵ Serahsî, *el-Mebsût*, 4: 213; Kâsânî, *Bedâi'u's-sanâi' fî tertîbi's-şerâi'*, 2: 315; Bâbertî, *el-Înâye fî şerhi'l-Hidâye*, 3: 285; Çeker, "Kız", 25: 541.

⁹⁶ Apaydın, "Muhayyerlik", 31: 26.

⁹⁷ Serahsî, *el-Mebsût*, 4: 215; Kâsânî, *Bedâi'u's-sanâi' fî tertîbi's-şerâi'*, 2: 315-316.

⁹⁸ Serahsî, *el-Mebsût*, 4: 213; Çeker, "Kız", 25: 541.

⁹⁹ Apaydın, "Muhayyerlik", 31: 26.

¹⁰⁰ Atar, "Nikâh", 33: 114.

muhayyerliğin sabit olmasına mânidir.¹⁰¹ Evlendirme velâyeti yakınlığa dayanır ve yakınlık velâyete sahip olmada eksiksiz bir nedendir. Yakın olan, yaptığı tasarruflarda kendisinin değil, velisi bulunduğu kişinin yararını gözetir. Vasînin malî konularda babanın yerine geçmesinde olduğu gibi diğer velîler de babanın yerine geçer ve yaptığı sözleşme onun yaptığı sözleşme gibi kabul edilir.¹⁰²

2.2. Bulûğ muhayyerliğinin hukukî niteliği

İslâm hukukçuları tüm akitleri akit tekniği açısından farklı oluşum aşamaları çerçevesinde ele almışlardır. Hanefiler nikâh akdini dört aşamalı olarak ele almakta; in'ikad, sıhhat, nefâz ve lüzum şartlarını taşıyan nikâh akdini mün'akid, sahih, nâfiz ve lâzım; in'ikad şartları eksik olanı bâtil, sıhhat şartları eksik olanı fâsid, nefâz şartları eksik olanı mevkuf ve lüzum şartları eksik olanı gayr-i lâzım nikâh olarak nitelendirirler. Akdin ortaya çıkması ve kurulmasını sağlayan şartlara in'ikad şartları, sahih ve muteber olmasını temin eden şartlara sıhhat şartları, kurulduğu andan itibaren geçerliliğini sağlayan şartlara nefâz şartları, akdin bağlayıcılığını sağlayan şartlara lüzum şartları denir. Onlar, bu aşamalardaki her bir şarttaki eksikliği farklı hükümlere tâbi tutarak değerlendirmişlerdir. Cumhur ise rükünleri ve şartları tamam olan nikâha sahih, bunlardan biri eksik olana bâtil / fâsid nikâh adını vermişlerdir.¹⁰³ Görüldüğü üzere Hanefiler in'ikad kavramını sıhhat ve nefâz kavramlarıyla bir bütün halinde ele almamış, akdin oluşumunda ayrı aşamalar olarak değerlendirmişlerdir. Hanefiler'in bu anlayışının bir sonucu olarak mün'akid bir akit, sahih, fâsid veya mevkuf sıfatlarıyla farklı süreçlerde ele alınmıştır.¹⁰⁴ Cumhura göre genel hatlarıyla akdin ortaya çıkması ve kurulmasını sağlayan şartlar ise in'ikad ve lüzum şeklinde iki aşamalı bir oluşum süreciyle değerlendirmeye tâbi tutulmuştur.¹⁰⁵ Hanefiler'e göre her bakımdan hukukî sonuçların kendisine bağlandığı bir nikâh akdinin yukarıdaki aşamaların tamamını geçmesi; in'ikad, sıhhat, nefâz ve lüzum şartlarını; cumhura göre ise in'ikad ve lüzum şartlarını eksiksiz şekilde kendinde bulundurması gerekir.

Akdin kuruluş ve tamamlanma sürecinde muhayyerliklerin meydana gelmesiyle ilgili en temel husus akdin bağlayıcılığı, yani lâzım veya gayr-i lâzım olmasıdır.¹⁰⁶ Bulûğ muhayyerliği in'ikad, sıhhat ve nefâz aşamalarını geçmiş bir nikâh akdinin lüzum aşamasıyla ilgilidir. Dolayısıyla nikâh, bulûğla birlikte bu muhayyerliğe malik kimse açısından bağlayıcı nitelik kazandırılana kadar akit feshedilmeye elverişli olarak varlığını sürdürür.¹⁰⁷ Bir akdin veya hukukî ilişkinin iradî olarak ortadan kaldırılması anlamında fesih, akitlerdeki

¹⁰¹ Serahsî, *el-Mebsût*, 4: 215, 216; Kâsânî, *Bedâi'u's-sanâi' fi tertîbi's-şerâi'*, 2: 315; Merğînânî, *el-Hidâye fi şerhi Bidâyeti'l-mübtedî*, 1: 193; Bâbertî, *el-Înâye fi şerhi'l-Hidâye*, 3: 278; Zühaylî, 9, 691.

¹⁰² Serahsî, *el-Mebsût*, 4: 215 vd.; Merğînânî, *el-Hidâye fi şerhi Bidâyeti'l-mübtedî*, 1: 193.

¹⁰³ Atar, "Nikâh", 33: 116; Karaman, *Mukayeseli İslâm Hukuku*, 1: 267.

¹⁰⁴ Şahin, *Akidlerde Muhayyerlik Teorisi*, 27-28.

¹⁰⁵ H. Yunus Apaydın, "Mevkuf", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*, (İstanbul: TDV Yayınları, 2010), 29: 438; Şahin, *Akidlerde Muhayyerlik Teorisi*, 24.

¹⁰⁶ Şahin, *Akidlerde Muhayyerlik Teorisi*, 27.

¹⁰⁷ Şahin, *Akidlerde Muhayyerlik Teorisi*, 190.

muhayyerliklerle yakından alâkalıdır. Zira muhayyerlik sonucu kullanılan hak, çoğunlukla bir fesih yetkisidir.¹⁰⁸

Yapısı bakımından bağlayıcı olmayan akitlerde taraflardan biri tek taraflı veya her iki taraf karşılıklı olarak akdi feshedebilir. Bu tür bir fesih geriye dönük etki göstermez; akit hiç kurulmamış gibi kabul edilir. Yapısı bakımından bağlayıcı akitlerde ise muhayyerlik hakkı kullanılarak akdin feshedilmesi, sadece o hak çerçevesinde kalan durumlarla sınırlı istisnaî bir hükümdür.¹⁰⁹ Bağlayıcı akitler de feshe elverişlilik açısından iki kısma ayrılırlar: Satım, kira ve sulh gibi akitler karşılıklı rıza ile feshedilebilirler. Bu tür akitlerin muhayyerlik sebebiyle feshi, geriye dönük etki eder ve akit hiç kurulmamış gibi kabul edilir. Nikâh akdi ise karşılıklı rıza veya fesihle geriye dönük olarak iptali mümkün olmayan bir akittir. Nikâhın feshi halinde geçmiş ilişki ve bunun getirdiği bazı hakları ortadan kaldırma imkânı yoktur.¹¹⁰

Bilindiği üzere muhayyerlikler akdin kuruluş ve bağlayıcılık aşamalarında etkili olurlar ve farklı oluşum süreçlerinde akdin hükmüne ileriye ve / veya geriye doğru etkide bulunurlar. Akdin dört temel aşamasında muhayyerliğin türüne göre farklı etkiler gösterse de muhayyerlik akdin feshi yönünde kullanılması halinde akdin diğer aşamalarını da etkilemektedir. Mesela lüzum aşamasında etkili olan ayıp muhayyerliği, hak sahibinin bu muhayyerliği kullanarak akdi feshetmesi durumunda hukukî işlemin geriye dönük hükümlerini geçersiz kılmaktadır. Akdin oluşum sürecindeki şartlar, öncelik sonralık durumuna göre ele alındığında, muhayyerliğin icâzet yönünde kullanılması, akdin ileriye yönelik şartlarını sağlamakta iken fesih yönünde kullanılması, akdin geriye dönük şartlarını geçersiz kılıcı bir etki göstermektedir. Kişi, sahip olduğu muhayyerlik hakkını kullanarak akdi feshettiğinde akit doğrudan lüzum şartlarını yitirmekte, dolaylı olarak da nefâz, sıhhat ve in'ikad aşamaları hükümsüz hale gelmektedir. Zira bu şekilde feshedilen bir akid, tarafların sadece yeni bir hukukî işlem yapmalarıyla yeniden kurulabilecektir.¹¹¹

Bulûğ muhayyerliği, muhayyerlik hakkına sahip kimse açısından rızada tamlık bulunmaması¹¹², akitle ilgili beklentinin karşılanmaması gibi sebeplerle in'ikad, sıhhat ve nefâz aşamalarını tamamlamış ve bağlayıcılık aşamasına gelmiş akdin feshine imkân veren bir seçimlik hakkı olarak tanzim edilmiştir. Görüldüğü gibi bu muhayyerlik türü, nikâh akdinin bağlayıcılık aşamasıyla ilgilidir. Akitlerin bağlayıcılığını etkileyen unsurlardan olan muhayyerliklerin birçoğu akdin kuruluşuna etki etmezken, akdin hukukî geçerliliğini sağlamada kilit rol oynayabilmektedir. Nitekim mün'akid olan ancak muhayyerlik sebebiyle gayr-i lâzım olan akit, feshedilmesi mümkün bir akit¹¹³ olarak varlığını sürdürmektedir. Hak sahibi, bulûğla birlikte diğer aşamalarını

¹⁰⁸ Karaman, *Mukayeseli İslâm Hukuku*, 2: 440.

¹⁰⁹ Apaydın, "Muhayyerlik", 31: 25-26; Heyet, *el-Mevsû'atu'l-fihkiyye el-Kuveytiyye*, 2. baskı, (Kuveyt: Dâru's-selâsil), 20: 42-44.

¹¹⁰ Hayrettin Karaman, "Akid", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*, (İstanbul: TDV Yayınları, 1989): 2: 252.

¹¹¹ Şahin, *Akidlerde Muhayyerlik Teorisi*, 69.

¹¹² Serahsî, *el-Mevsû't*, 4: 213

¹¹³ Şahin, *Akidlerde Muhayyerlik Teorisi*, 24.

tamamlamış bir akdin muhayyerlik hakkını kullanarak akdi feshedebilme veya onay verme yetkisiyle donatılmış olmaktadır. Hakkın akdin feshi yönünde kullanılması halinde fesih gerçekleşmekte, akdin geriye dönük diğer şartları da etkilenecek akit diğer aşamalarıyla birlikte büsbütün geçersiz hale dönüşmektedir. Bu muhayyerlik esasen lâzım olmakla birlikte muhayyerlik gerekçesiyle gayr-i lâzım karakter arzeden akitlerde meydana gelmektedir. Dolayısıyla bulûğ muhayyerliği nikâhın doğrudan lüzum aşamasıyla ilişkili olsa da fesih işlemi ile birlikte geriye dönük diğer şartları geçersiz kılıcı bir etki gösterir.¹¹⁴

Sahibine tanınan bir tür yetki ve ayrıcalık olarak hakların bazen hukuk düzenince kanundan (hükmen) bazen de hukukî işlemin taraflarınca birey iradesinden kaynaklandığı daha önce belirtilmişti. Bir hak olarak akitlerdeki muhayyerlikler ise ya kanundan ya da tarafların ön anlaşma ile belirledikleri bireylerin şart ve iradeleri çerçevesinde ortaya koydukları seçimlik haklar şeklinde tezahür eder.¹¹⁵ Bunlardan ilki, yaptırım gücünü doğrudan kanunî iradeden almalarının yanı sıra, akitleşme esnasında bireylerin şart koşmalarına bakılmaksızın meydana gelen muhayyerlik haklarını kapsamı yönüyle, akdin kendi yapısından kaynaklanan yani *akdin gereği olan* muhayyerliklerdir. Bu tür muhayyerlikler, tarafların belirlemesiyle meydana gelmediği ve tarafların iradelerine dayanmadığı için onların iradeleriyle ortadan kaldırılamamakta ve ıskat edilememektedir. Bu itibarla meclise bağlı muhayyerlikler, görme muhayyerliği ve nikâh akdine ilişkin kefâet ve bulûğ muhayyerliği gibi haklar, şart koşmaya gerek duyulmaksızın, kanunî irade tarafından bireylere doğrudan sağlanmaktadır.¹¹⁶

Akdin gereği olan muhayyerlikler, akitten beklenen fayda, akde rıza ve bireylerin akitleşme iradesini sağlıklı şekilde gerçekleştirme gibi esaslara dayandığı için hukukî irade bunları tarafların şart koşmasına bırakmamış, akde bizatihi kendisi dahil etmiştir.¹¹⁷ Bu açıdan bulûğ muhayyerliği, hak sahibinin kendi iradesiyle kullanması öngörülen zamana kadar ıskat edilemez biçimde varlığını sürdürür. Bu seçimlik hak, taraflarca akdin kuruluş aşamasında ileri sürülen şartlar çerçevesinde değil, bizatihi kanunun içerdiği bir unsur olarak tasarlanmıştır. Şu var ki ister kanundan isterse bireylerin iradelerinden kaynaklansın muhayyerliklerin gayesi bireylerin hukukunu korumak ve hukukî işlemlerini kamil rıza ile gerçekleştirmelerini sağlamaktır.

Kural olarak akitlerde bağlayıcılık, muhayyerlikler bağlamında akdin tüm aşamalarıyla ilişkili bir konudur. Bilindiği üzere lâzım akitler kuruluş ve hüküm ifade etmesi açısından her iki taraf için de bağlayıcıdır ve tek taraflı irade ile fesih ve iptal edilemezler. Öte yandan bir akdin bağlayıcı hale gelmesi hem sıhhat şartlarının hem de lüzum şartlarının sağlanmış olmasıyla mümkündür. Sıhhat şartlarının yerine gelmediği bir akdin bağlayıcılık kazanma imkânı

¹¹⁴ Şahin, *Akidlerde Muhayyerlik Teorisi*, 72.

¹¹⁵ Apaydın, "Muhayyerlik", 31: 26; Şahin, *Akidlerde Muhayyerlik Teorisi*, 82.

¹¹⁶ Şahin, *Akidlerde Muhayyerlik Teorisi*, 82-83, 178.

¹¹⁷ Şahin, *Akidlerde Muhayyerlik Teorisi*, 60-61.

yoktur. Bu itibarla akitlerin kuruluş aşamasıyla başlayan bağlayıcılık mefhumu, muhayyerliklerin ana temasını oluşturmaktadır. Muhayyerlik ile bağlayıcılık mefhumları, akdin kuruluş ve bağlayıcılık aşamalarında kardeş mefhumlar olup biri diğerinin tamamlayıcısı mahiyetindedir.

Bey', icâre, nikâh, havâle gibi lâzım akitler, tek taraflı irade ile feshedilemezler. Bu nitelikteki akitler, bir muhayyerlik içermesi durumunda gayr-i lâzım hale gelmekte ve bağlayıcılığını kaybetmekte; muhayyer olan tarafa akdi tek taraflı olarak feshetme yetkisi vermektedirler. Ancak bu akitlerin gayri lâzımlık durumu ârizîdir ve asıl olan bu tür akitlerin lâzım yani bağlayıcı olmasıdır.¹¹⁸ Diğer taraftan bu tür akitlerden söz gelimi, bey' ve icâre gibi bedelli akitler şayet bağlayıcı olmasalardı, akdin tarafları, akitle mülkiyeti veya menfaati kendilerine geçen malları gönül rahatlığıyla kullanamazlardı. Zira her an bir taraf diğer tarafın akdi feshedeceği endişesini duyardı. Bu nedenle akitlerde bağlayıcılık, bireylerin mülkiyet kaynaklı tasarruflarını gerçekleştirmede güven sağlayıcı bir fonksiyon icra eder.¹¹⁹ Benzer durum nikâh akdi için de geçerlidir. Bağlayıcı olmayan bir nikâh akdinin kendisinden beklenen faydaları gerçekleştirmesi, tarafların karşılıklı hak ve vazifelerini her an sonlanabilecek bir akit üzerinden gerçekleştirmeleri mümkün olmazdı. Ayrıca nikâh akdinin birlikte hayatı paylaşma, çocuk sahibi olma, dünyevî ve uhrevî amaçlara yönelik faaliyetlerin gerçekleştiği ortamı sağlama işlevleri yerine getirdiği de göz önüne alınırsa bu akdin bağlayıcılığının ne denli önemli olduğu anlaşılır.

Bünyesinde bulûğ muhayyerliği bulunacak şekilde kurulmuş bir nikâh akdi gerekli şartları taşıması halinde mün'akid ve sahih, hükmünün derhal gerçekleşmesi bakımından münecciz bir akit niteliği taşır. Bir akdin in'ikad aşaması izafe kabul etmese de nefâz ve lüzum aşamalarında izafe mümkündür. Bulûğ muhayyerliği tarafların iradî olarak belirledikleri bir muhayyerlik değil, kanunî bir hak niteliğindedir. Bünyesinde bu muhayyerliğin bulunduğu bir nikâh, bu hakka sahip kimsenin onayını beklediği için ilgili zamana ait bir tür izafe işlemi olarak görülebilir.¹²⁰ Mevkuf olarak kurulmuş evlilik, sahih olarak doğmuş olmakla birlikte yürürlük kazanması başkasının onayına bağlı bir evliliktir. Bu nikâh velînin onayına kadar fâsit nikah hükmünde olacağından evliliğin neticelerinden hiç biri terettüp etmez. Onay verildiğinde akit nâfiz olur. Onay verilmediğinde ise geçersiz olur ve akit hiçbir sonuç doğurmaz.¹²¹ Bu itibarla nefâz aşamasındaki muhayyerlik, yetkili şahsın iradesine ve ihtiyarına bırakılmışken nikâh akdinde bulûğ muhayyerliği bâliğ olmayan kimsenin bulûğa ulaşmasıyla birlikte akdi feshedip etmeme şeklinde akitte etkisini göstermektedir.¹²² Bu bakımdan bulûğ muhayyerliği akdin nefâz aşamasıyla ilgili bir muhayyerlik değildir. Çünkü akde taraf olanlar kendilerinde bulunan velâyet yetkisiyle bu akdi kurmuşlardır. Bu durumda bulûğ muhayyerliği nâfiz bir akdin lüzum aşamasında etkili seçimlik bir hak olarak temayüz etmektedir.

¹¹⁸ Şahin, *Akidlerde Muhayyerlik Teorisi*, 65.

¹¹⁹ İbn Abdisselam, *Kavâidü'l-ahkâm fî mesâlihî'l-enâm*, 2: 148.

¹²⁰ Şahin, *Akidlerde Muhayyerlik Teorisi*, s. 57.

¹²¹ Acar, *İslâm Aile Hukuku*, 112.

¹²² Şahin, *Akidlerde Muhayyerlik Teorisi*, 66.

Bulûğ muhayyerliği çerçevesinde fesih yetkisine sahip bireyin nikâh akdini devam ettirip ettirmemesi bir tür mevkufiyet ifade etmektedir. Şu var ki buradaki mevkufiyet ve ona yönelik icâzet, yukarıdaki paragrafta ele alındığı üzere, akdin nefâz şartlarıyla değil, lüzum şartlarıyla ilgilidir. Dolayısıyla bulûğ muhayyerliği nikâh akdinin nefâz şartlarındaki bir eksiklik sebebiyle oluşan bir mevkufiyet hali olmadığı için teknik anlamda mevkuf sayılmaz.¹²³ Çünkü teknik anlamda mevkuf, sahih olarak kurulmuş olup nefâzı hak sahibinin icâzetine bağlı bulunan işlemlerin hukukî niteliğini ifade etmektedir.¹²⁴ Dolayısıyla mevkuf akit, sahih olarak kurulmuş ancak hukukî açıdan işlerliğe sahip olmak için askıda bekleyen akitir. Mevkuf nikâh da in'ikad ve sıhhat şartları tamam olmakla birlikte nefâz şartlarında eksiklik bulunduran ve bu haliyle fâsit bir nikâh¹²⁵ olup gerekli icâzet verildiği takdirde işlerlik kazanabilen bir akitir. Buna göre velâyet yetkisiyle evlendirilmiş küçüğün akdi teknik anlamda mevkuf bir akit değildir. Çünkü mevkuf, "akdin kuruluşunda yetki eksikliği veya üçüncü şahsın hakkının bulunması sebebiyle hükmün askıya alınması hâlini"¹²⁶ ifade eder ki, velînin söz konusu yetkisiyle akdettiği nikâhta bir yetki eksikliği veya üçüncü bir şahsın hakkının bulunması durumu söz konusu değildir. Dolayısıyla küçüklerin velâyet çerçevesinde evlendirilmesi, teknik anlamda mevkuf bir nikâh akdi değildir. Mümeyyiz sabi, bir akde taraf olsa ya da velî dışında biri kâsır adına bir akit yapsa yetkisizlik sebebiyle bu, bir mevkuf akit olurken, burada böyle bir durum söz konusu değildir.¹²⁷ Buna göre bulûğ muhayyerliği barındıran evlendirme sözleşmesi, rüknü, in'ikad ve sıhhat şartları tamam olan sahih bir nikâh akdidir. Bulûğ muhayyerliğine sahip tarafın fesih hakkının bulunması sebebiyle bağlayıcı olmayan (gayr-i lâzım) nikâh, bu hakkın kullanılmaması durumunda lâzıma dönüşür. Sahih bir nikâh akdi; karı-koca ilişkisinin helâl olması, mehir, nafaka, hürmet-i musâhere, nesep, mirasçılık gibi evliliğin bütün sonuçlarını doğurur.

Bulûğ muhayyerliğinin akdin onanması yönünde kullanılması şeklinde tezahür eden icâzet, *işlerlik kazandırmayı* (nefâz) değil *bağlayıcılık kazandırmayı* (lüzum) ifade eder. Mevkuf akde icâzet verme ile muhayyerlik bulunan akde icâzet verme şekil olarak benzerlik arz etse de işlerlik ve bağlayıcılık açısından aralarında ince, fakat önemli bir ayrıntı vardır. Şöyle ki, mevkuf akit, icâzet verilinceye kadar hukukî bir sonuç doğurmaz. Muhayyerlik bulunan akit ise kurulduğu andan itibaren işlerlik kazanmıştır ve mahkemenin akdin feshi yönünde karar vermesine kadar her türlü hukukî sonucu doğurur. Bu bakımdan muhayyerlik bulunan akitte icâzet, nâfiz akde yalnızca bağlayıcılık kazandırmaktadır. Aralarındaki ortak nokta ise gerek mevkuf olan akitlerin gerekse muhayyerlik bulunan akitlerin ancak icâzetle bağlayıcılık kazanmasıdır.¹²⁸ Bulûğ muhayyerliği sebebiyle bağlayıcılık kazanmamış bir nikâh akdi, fesih hakkına sahip kimse tarafından zifaktan önce akdin feshettirilmesi yönünde kullanılması halinde böyle bir nikâha hiçbir hukukî

¹²³ Krş, Şahin, *Akidlerde Muhayyerlik Teorisi*, 86.

¹²⁴ Şahin, *Akidlerde Muhayyerlik Teorisi*, 70.

¹²⁵ Atar, "Nikâh", 33: 116.

¹²⁶ Apaydın, "Mevkuf", 29: 438.

¹²⁷ Şahin, *Akidlerde Muhayyerlik Teorisi*, 31.

¹²⁸ Şahin, *Akidlerde Muhayyerlik Teorisi*, 45.

sonuç bağlanmaz. Ancak fesih, zifaktan sonra gerçekleşirse feshe kadar geçen sürede sahih nikâhın bütün sonuçlarını doğurur. Buna göre mesela mahkemenin kararından önce taraflardan biri vefat ederse, diğeri ona mirasçı olur.¹²⁹

Daha önce de belirtildiği üzere velâyet yetkisiyle baba ve babanın babası tarafından evlendirilen küçüklerin bulûğ muhayyerlikleri yoktur. Ancak baba ve babanın babası (mala aşırı düşkün olma, günahkar olma, akdin icrası sırasında sarhoş olma, ahlâkî kusurlar taşıma ve çocukların menfaatinin düşünememe vb) kötü halleriyle mâruf kimseler ise bu durumda bu kimselerin derecesi asabedeki diğer velîlerin seviyesinde kabul edilir ve onların da velâyet çerçevesinde kurdukları nikâh akdinde bulûğ muhayyerliğine yer verilir. Ayrıca hakim'in umumî velî sıfatıyla küçükler adına yaptığı nikâh akdi, aksi görüş bulunmakla birlikte bulûğ muhayyerliği barındıracak nitelikte kurulmuş kabul edilir. Anne ve hakim'in evlendirmelerinde muhayyerlik bulunmasının gerekçeleri annede rey / görüş eksikliği; hakimde şefkat eksikliği ile temellendirilir.¹³⁰

Hukukun tanıdığı herhangi bir hak, bireyin bizatihi kendisi veya kanunî temsilcisi tarafından kullanılan yetki ve ayrıcalığı ifade eder. Haklar bazen doğrudan doğruya kişinin beyanı, bazen karşılıklı anlaşma ile bazen de yetkili merciler vasıtasıyla kullanılabilir. Âriyet sözleşmesi bağlayıcı olmadığı için tek taraflı beyanla satım akdi gibi iki taraf açısından da bağlayıcı akitler ise tarafların anlaşmalarıyla feshedilebilirler. Bulûğ muhayyerliğine gelince o, yalnızca yetkili merci aracılığıyla kullanılabilen seçimlik hakkı ifade etmektedir. Şahin'in tespitine göre bulûğ muhayyerliğine sahip kimsenin, nikâh akdini kabul etmeme hakkı, hakim'in hükmü ile karara bağlandığı için burada muhayyerlikten doğan hak, yetki anlamını içermemektedir.¹³¹

Klasik fıkıh literatüründe muhayyerlikler, akit tiplerinin prototipi olarak çoğunlukla satım akdi çerçevesinde ele alınmış ve muhayyerliğin söz konusu edildiği hukukî işlemler bu akitle ilişkilendirilerek değerlendirmeye tâbi tutulmuştur. Nikâh akdine ait muhayyerlikler, diğer muhayyerlik türlerinde olduğu gibi, çoğunlukla akitte garar, cehâlet ve bilinmezlik içermesi sebebiyle değil, kişinin hayatındaki en önemli kararlarından biri olan evlilik hakkında velînin akdettiği nikâh hususunda kişinin rızasına yer vermektir. İbn Rüşd (ö. 595/1198) bu hususa işaret etmek maksadıyla satım akdindeki muhayyerlikler ile nikâh akdine ait muhayyerliklerin farklı alt yapılara sahip olduklarını, nikâh akdinde "mükâreme" yani bir yuvanın kurulmasında birbirleriyle karşılıklı yardımlaşma ve dayanışmanın esas olduğu, satış akdinde ise "mükâyese" yani

¹²⁹ Serahsî, *el-Mebsût*, 4: 217; Merğînânî, *el-Hidâye fî şerhi Bidâyeti'l-mübtedî*, 1: 194; Atar, "Nikâh", 33: 116.

¹³⁰ Serahsî, *el-Mebsût*, 4: 215-216; Merğînânî, *el-Hidâye fî şerhi Bidâyeti'l-mübtedî*, 1: 193-194; Ömer Nasuhi Bilmen, *Hukuk-ı İslâmiyye ve Istılâhât-ı Fıkhiyye Kamusu*, 2: 50.

¹³¹ Merğînânî, *el-Hidâye fî şerhi Bidâyeti'l-mübtedî*, 1: 233; Şahin, *Akidlerde Muhayyerlik Teorisi*, 19-20.

herkesin kendi menfaatine öncelik verdiği bir anlayışın esas alındığını ifade etmektedir.¹³²

İslâm aile hukukunda evliliği sona erdiren haller talâk, muhâlea ve fesihtir. Bulûğ muhayyerliği ile ayrılma, sebebinde erkek ve kadının eşit oldukları bir ayrılımdır.¹³³ Bu yolla evliliğin sonlandırılması, kadın tarafından kullanılması ve hakimın hükmüyle akdin sonlanması sebebiyle bir fesihtir, talâk sayılmaz.¹³⁴ Zira kadın, talâka ehil değildir. Bu muhayyerliğin erkek tarafından kullanılması halinde de söz konusu durum talâktan ziyade feshe benzemektedir. Erkeğin bulûğ muhayyerliğini kullanmak yerine talâkla nikâhı sonlandırma hakkı da vardır. Ancak bir nikâh akdinin talâkla sonuçlanması ve fesihle sonuçlanması arasında meydana getireceği fesihle evliliğin sonlandırılması halinde erkeğin talâk hakkının eksilmemesi gibi hukukî sonuçlar bakımından farklılıklar vardır. Ayrıca fesihten önce taraflardan biri vefat ederse, aralarında mirasçılık gerçekleşir, nikâhın bütün sonuçları doğar.¹³⁵ Bu husus, ilke olarak şöyle ifade edilebilir: Eğer ayrılık kadın tarafından gelir de erkek tarafından bir sebeple gerçekleşmezse veya erkek tarafından gelir de kadından gelmesi de mümkün olursa o ayrılık bir fesihtir.¹³⁶ Ancak akitte bulûğ muhayyerliği kullanılarak nikâhın feshine gidilirse taraflar arasında mirasçılık söz konusu olmaz.

2.3. Bulûğ muhayyerliğinin meşruiyeti

Muhayyerliklerin temel meşruiyet gerekçesi, hukukî işlemlerde iradenin olabildiğince sağlıklı biçimde gerçekleşmesini temin etmek, taraflardan biri veya her ikisi için muhtemel zarar görme riskini ortadan kaldırmak veya en aza indirmektir.¹³⁷ Bu gayeyle tasarlanmış ve nikâh akdine ilişkin muhayyerlikler arasında yer verilmiş bulûğ muhayyerliği, meşruiyetini velîlerin velâyetleri altında bulunan küçükleri cebrî velâyet yetkisiyle evlendirmelerine dayanak teşkil eden naslardan ve sahabe uygulamasından alır. Şu var ki, bu çerçevede akdedilen bir evlenmede bulûğ muhayyerliğinin varlığından söz edebilmek için bu yetkiyi kimin kullandığı ve yetkiyi kullanan baba ve babanın babası ise onların iyi hallerinin bulunup bulunmadığı belirleyici bir etkiye sahiptir.

Hanefiler diğer İslâm hukukçularına göre daha geniş bir akraba zümresine velâyet-i icbâr yetkisi tanımışlardır. Hanefiler'in çoğunluğu, iyi halleriyle mâruf baba ve babanın babasının evlendirdiği kimselere bulûğ muhayyerliğine yer vermemişlerdir. Bunların dışında yer alan erkek kardeş,

¹³² Bkz. İbn Rüşd, *Bidâyetü'l-müctehid ve nihâyetü'l-muktesid*, 3: 35 (والسبب في اختلافهم) تردد النكاح بين البيوع التي لا يجوز فيها الخيار، والبيوع التي يجوز فيها الخيار. أو نقول: إن الأصل في العقود أن لا خيار إلا ما وقع عليه النص، وعلى المثبت للخيار الدليل. أو نقول: إن أصل منع الخيار في البيوع هو الغرر، والأنكحة لا غرر فيها؛ لأن المقصود بها المكارمة لا المكايسة، ولأن الحاجة إلى الخيار والرؤية في البيوع (النكاح أشد منه في البيوع); Şahin, *Akidlerde Muhayyerlik Teorisi*, 179.

¹³³ İbn Âbidîn, *Reddû'l-muhtâr 'ale'd-Dürri'l-muhtâr şerhu Tenvîri'l-ebşâr*, 3: 71.

¹³⁴ Merğînânî, *el-Hidâye fî şerhi Bidâyeti'l-mübtedî*, 1: 194; İbn Âbidîn, *Reddû'l-muhtâr 'ale'd-Dürri'l-muhtâr şerhu Tenvîri'l-ebşâr*, 3: 71.

¹³⁵ Serahsî, *el-Mebsût*, 4: 217.

¹³⁶ İbn Âbidîn, *Reddû'l-muhtâr 'ale'd-Dürri'l-muhtâr şerhu Tenvîri'l-ebşâr*, 3: 71.

¹³⁷ Apaydın, "Muhayyerlik", 31: 25-26; Heyet, *el-Mevsû'atu'l-fihkiyye el-Kuveytiyye*, 20: 42-44.

amca gibi bir velînin, dul bile olsa küçük kız veya erkeği evlendirmesi durumunda bu akdin muteber olduğunu kabul etmişlerdir. Kız açısından evlendirileceği kocada denkliğin bulunması ve emsal mehrin gözetilmesi de küçüklerin evliliğinin muteberliğinde ilave şartlar olarak zikredilmiştir. Buna karşın iyi hali ile bilinmeyen baba ve babanın babası ile iyi halin varlığına bakılmaksızın diğer asabenin cebrî velâyet yetkisiyle akdettiği bir nikâhta küçüğe, bulûğla birlikte belirli bir zaman diliminde akdi feshetme veya onaylama hakkı öngörülmüştür. Bu muhayyerliğin nikâh akdine entegre edilmesi, velâyet yetkisinin doğuracağı muhtemel zararları bertaraf etme amacı taşımaktadır. Böylece tam edâ ehliyetinden yoksunken velîsi tarafından evlendirilen kişiye, bulûğa erdiği zaman bu nikâh akdini kabul veya reddetme hakkı verilmiş olmaktadır. Bu red, akdin feshi anlamına gelir ve talâktan sayılmaz.

2.4. Bulûğ muhayyerliğinin kullanılması

Muhayyerlikler akdi onama, feshetme ya da tercihli ürünlerden birisini seçme gibi birey iradesine bağlı hususları içermektedir. Birey, iradesini akde icâzet vererek veya akdi feshederek muhayyerlik hakkını doğrudan kendisi kullanabilmektedir. Bazı durumlarda ise muhayyerlikten doğan itiraz hakları yargı süreciyle akdin feshini istemek şeklinde bir sürecin takip edilmesini gerekli kılmaktadır.¹³⁸ Muhayyerliklerin kullanımıyla ilgili bir diğer husus, İslâm hukukunda muhayyerliklerin gelişigüzel bir yapıya sahip olmadığıdır. Her muhayyerliğin oluşumu ve kullanımı belirli şartlarla sınırlı tutulmuştur. Muhayyerliklerin kullanımıyla ilgili sınırlılıklar, hukukî istikrar ve güven duygusuyla yakından ilişkilidir. Şayet muhayyerlikler sınırlandırılmış olmasaydı, bireyler muhayyerlikten doğan haklarını esnetebilir ve karşı tarafa yönelik hak kaybına yol açacak şekilde kullanılmaları mümkün olabilirdi. Dolayısıyla muhayyerliklerin, akitlerde rızayı sağlaması kadar, hukukî istikrar tesis etmesi de önem taşımaktadır.¹³⁹ Bu bakımdan muhayyerliklerin varlıkları ve kullanılmaları, rızayı sağlama ile hukukî güven ve istikrarın sağlanması arasında makul dengenin kurulmasını gerekli kılmaktadır.

Bulûğ muhayyerliğinin bir kontrol mekanizması olarak akde entegre edilmesi, velâyet yetkisiyle evlendirilen tarafın zarara uğrama endişesiyle ilişkilendirilebilir.¹⁴⁰ Bu itibarla bulûğ muhayyerliği, akdin tamamlanma sürecinde ortaya çıkan ve tarafların şart koşmasından ve ıskat etmesinden bağımsız olarak zarar görme ihtimali bulunan tarafın riskini dengelemek için akdin kendi yapısından kaynaklanan, hak sahibine akdi sürdürme veya feshetme şeklinde bir seçimlik hak olarak tanzim edildiği söylenebilir.

Bulûğ muhayyerliği hakkına sahip kişi, bu hakkını ancak bulûğa ulaştığında kullanabilir. Bulûğdan önce evliliğe rıza göstermesine itibar edilmez. Bulûğa kadar muhayyerlik hakkı devam eder. Zira rıza ehliyeti

¹³⁸ Şahin, *Akidlerde Muhayyerlik Teorisi*, 43-44.

¹³⁹ Şahin, *Akidlerde Muhayyerlik Teorisi*, 80. Muhayyerliklerin gayesi ile ilgili değerlendirmeler hakkında bkz. İbn Abdisselam, *Kavâidü'l-ahkâm fî mesâlihî'l-enâm*, 2: 148.

¹⁴⁰ Krş. Şahin, *Akidlerde Muhayyerlik Teorisi*, 35.

bulûğdan önce değil sonra ortaya çıkar.¹⁴¹ Hak sahibi, evliliğe rızası varsa akde onay verir, değilse akdin geçersiz sayılmasına yönelik itirazını beyan eder ve akdin feshi için konuyu mahkemeye taşır. Hak sahibinin müracaatı ve hakimın akdin feshi yönünde davayı sonuca bağlamasına kadar söz konusu evlilik ilişkisi bütün unsurlarıyla varlığını sürdürür ve hukukî sonuçlarını doğurur.¹⁴² Bulûğ muhayyerliğine sahip kimsenin, muhayyerlik haklarını kullanarak nikâh akdini kabul etmeme hakkı, mahkeme aşamasıyla hakimın hükmü ile karara bağlanması halinde hukukî değer taşır.¹⁴³ Hakimın hükmüne, velîdeki şefkat azlığı veya rey (sağduyulu davranma) ile ilgili kusurun velâyet altında bulunan kimseye zarar verip vermeyeceğini tespit için ihtiyaç duyulur.¹⁴⁴ Şefkat azlığının tespiti hakimın kararına bırakılmıştır. Dolayısıyla bulûğ muhayyerliğinin yegâne nedeni, velînin küçüğün yararını yeterince gözetmemiş olma ihtimalidir. Bu sebeple akdin feshi ancak hakim kararıyla gerçekleşebilir.¹⁴⁵ Davanın kendisine yöneltildiği hakim, söz konusu muhayyerlik hakkı kanundan doğduğu ve hukukî olarak sınırları tespit edilmiş olduğu için davayı kolayca çözüme kavuşturmaktadır.¹⁴⁶ Bu itibarla hakimın hükmü bulunmadan hak sahibinin bulûğ muhayyerliğini bizzat kendisinin kullanması ve akdi sonlandırması mümkün değildir.

Bulûğ muhayyerliğine sahip kişilerin bu muhayyerliği kullanabilmeleri için velîleri tarafından icbâr velâyetiyle akdedilmiş olan nikâhı bulûğdan önce veya bulûğa ulaştıklarında bilmeleri gerekir. Bu hakkı bilmeksizin bulûğa ulaşırlarsa ve sonra nikâh akdini öğrenirlerse bu hakkı yine kullanabilirler. Bulûğ muhayyerliğinin kullanılması hususunda erkek ve kız arasında bir ayrıma gidilmiş ve iki noktada farklılık oluşmuştur: *Birincisi*, nikâh akdinden haberdar ise kızın, ergenliğe ulaştığında muhayyerlik hakkını derhal kullanması gerektiği vurgulanmıştır. Fakat erkekte böyle bir zorunluluk yoktur. Bu bakımdan kadın açısından bulûğ muhayyerliği, şüf'a muhayyerliğinde olduğu gibi, kullanım yönüyle ânîdir (*derhal yapılan*), zamânî (*zamana yayılan*) özellikte değildir. *İkincisi* ise nikâh akdi konusunda bilgi sahibi olan erkek açısından nikâhın lâzım hale gelebilmesi için mutlaka sözlü beyanla akde onay vermesi gerektiği vurgulanmıştır. Buna karşın bâkire kızın suskunluğu akde onay verme olarak yorumlanmıştır.¹⁴⁷

Kadının muhayyerlik hakkını kullanmasının beyana bağlanması, bâkirenin susmasının akde rıza olarak yorumlanmasından kaynaklanmaktadır. Zira Hz. Peygamber "*Başından evlilik geçmiş kadın (eyyim) kendi nefsi üzerinde velîsinden daha çok hak sahibidir. Bâkirenin ise görüşü alınır, susması izin verdiği*

¹⁴¹ Kâsânî, *Bedâi'u's-sanâi' fî tertîbi's-şerâi'*, 2: 316.

¹⁴² Kahveci, *İslâm Aile Hukuku*, 85.

¹⁴³ Merğînânî, *el-Hidâye fî şerhi Bidâyeti'l-mübtedî*, 1: 194; Şahin, *Akidlerde Muhayyerlik Teorisi*, 19-20.

¹⁴⁴ Merğînânî, *el-Hidâye fî şerhi Bidâyeti'l-mübtedî*, 1: 194.

¹⁴⁵ Serahsî, *el-Mebsût*, 4: 216.

¹⁴⁶ Şahin, *Akidlerde Muhayyerlik Teorisi*, 81-82.

¹⁴⁷ Serahsî, *el-Mebsût*, 4: 216; Kâsânî, *Bedâi'u's-sanâi' fî tertîbi's-şerâi'*, 2: 316; İbn Âbidîn, *Reddü'l-muhtâr 'ale'd-Dürri'l-muhtâr şerhu Tenvîri'l-ebâr*, 3: 73, 75; Ömer Nasuhi Bilmen, *Hukuk-ı İslâmiyye ve Istilâhât-ı Fıkhiyye Kamusu*, 2: 50; Şahin, *Akidlerde Muhayyerlik Teorisi*, 189.

anlamına gelir"¹⁴⁸ buyurmuşlardır. Ancak susmanın izin sayılması, kadının damadı bilmesine bağlıdır.¹⁴⁹ Hanefiler bu rivayet çerçevesinde ergen bâkire bir kızın razı olduğunu söylemekten utanacağını, bu sebeple susmasının rıza sayılacağını kabul ederler. Susma, bir rıza alameti olarak görüldüğüne göre, akde onay vermek için beklemenin de bir anlamı kalmamaktadır. Bu bakımdan bâkirenin bulûğ muhayyerliğini ergenliğe ulaştığı anda fasılasız gerçekleştirmesi gerekir.¹⁵⁰ Ancak ergenlikle birlikte fasılasız olarak bulûğ muhayyerliğinin kullanılması gerektiği yönündeki vurgu, yalnızca bâkire kız için geçerli bir durumdur.¹⁵¹

2.5. Bulûğ muhayyerliğinin sona ermesi

Muhayyerliklerin sona ermesi konusunda genel bir hükme ulaşmak mümkün gözükmemektedir. Zira her bir akdin kendine özgü muhayyerlikleri bulunduğu gibi şart koşma hürriyeti çerçevesinde ortaya konmuş iradî muhayyerlikler ya da akde yerleşik halde bulunan hükmi muhayyerlikler vardır. Geniş bir yelpazede varlık kazanmış muhayyerliklerin sona ermesi ile ilgili hususları aynı seviyede görmek mümkün değildir. Bilhassa muhayyerliklerin kullanımında süre ve hakkın kullanım şekli, hem akdin türüne göre değişkenlik arzemiş hem de bu seçimlik haklarla ilgili içtihat farklılıkları farklı hükümlerin ortaya çıkmasında etkili olmuştur. Mesela şart muhayyerliğinde süre Ebû Hanîfe ve İmam Şafî (ö. 204/820)'ye göre üç gün, İmameyn'e göre tarafların kendi aralarında kararlaştırdığı süre şeklinde belirlenirken İmam Mâlik'e göre akdin türüne ve konusuna göre değişkenlik arz etmekte ve dinamik bir yapı sunmaktadır.¹⁵² Bununla birlikte muhayyerlikleri sonlandırıcı bir takım genel ilkeler de vardır.¹⁵³ Bulûğ muhayyerliğine sahip kişinin bu hakkını sona erdiren durumları şu şekilde sıralamak mümkündür:

i. Ölüm: İslâm hukuk ekolleri, muhayyerliklerin ölümle birlikte sona ermeyeceği hususunda farklı görüşler ortaya koymuşlardır: Hanefiler'e göre kişisel hak niteliğindeki muhayyerliklerin bizatihi şahsın kendisi tarafından kullanılması gerekir. Hak sahibinin ölümü halinde, şahsi nitelikteki muhayyerlik hakkı sona erer. Ancak muhayyerlik malî bir hak ise bu durumda hak sahibinin ölümü, hakkı sona erdirmeyip hakkın vârislere intikalini sağlar.¹⁵⁴ Bulûğ muhayyerliği, şart, görme ve şüf'a gibi bireyin şahsi görüşüyle karar verebileceği bir muhayyerlik olduğu için hak sahibinin ölümüyle sona erer.

ii. Nikâh akdinin durumunun feshe imkân vermeyecek ölçüde değişime uğraması: Bulûğ muhayyerliği bulunan bir akit, hak sahibinin bu hakkı

¹⁴⁸ Müslim, *Nikâh*, 64-68; Ebû Dâvûd, *Nikâh*, 26.

¹⁴⁹ İbn Âbidîn, *Reddül-muhtâr 'ale'd-Dürri'l-muhtâr şerhu Tenvîri'l-ebâr*, 3: 62.

¹⁵⁰ Serahsî, *el-Mebsût*, 4: 216; Kâsânî, *Bedâi'u's-sanâi' fî tertîbi's-şerâi'*, 2: 316; Merğînânî, *el-Hidâye fî şerhi Bidâyeti'l-mübtedî*, 1: 194; Ömer Nasuhi Bilmen, *Hukuk-ı İslâmiyye ve Istilâhât-ı Fıkhiyye Kamusu*, 2: 48-49.

¹⁵¹ Kâsânî, *Bedâi'u's-sanâi' fî tertîbi's-şerâi'*, 2: 316.

¹⁵² İbn Rüşd, *Bidâyetü'l-müctehid ve nihâyetü'l-muktesid*, 3: 225; Nevevî, *el-Mecmû' şerhu'l-Mühezzeb*, 9: 188 (ribevî olmayan mallarda); 9: 190, 222.

¹⁵³ Şahin, *Akidlerde Muhayyerlik Teorisi*, 88.

¹⁵⁴ İbn Rüşd, *Bidâyetü'l-müctehid ve nihâyetü'l-muktesid*, 3: 227; en-Nevevî, *el-Mecmû' şerhu'l-Mühezzeb*, 9: 205-206, 211

kullanacağı zamanın gelmesinden önce talâk, tefrik veya fesihle sonlanması halinde bulûğ muhayyerliği kendiliğinden sona erer.

iii. Muhayyerliği kullanmaktan vazgeçme veya akde rızaya delalet eden beyanın bulunması: Bulûğ muhayyerliği sahibinin hakkını kullanmaktan vazgeçmesi ya da akde rıza gösterdiğini ortaya koyan sözlü veya fiili bir beyanda bulunması halinde bu muhayyerlik sona erer. Şayet hak sahibi hakkını bir şekilde kullanmayıp susarsa, bulûğ muhayyerliğini kullanmaktan vazgeçmiş ve akdi onaylamış sayılır. Ancak bunun için hak sahibi kadının nikâhı bilerek bâliğ olması halinde hemen, nikâhı bilmeyerek bâliğ olması durumunda ise nikâhı öğrenir öğrenmez muhayyerlik hakkını derhal kullanması gerekir. Bu hakkın kullanımı şüf'a hakkının kullanımına benzemektedir. Her iki hakkın derhal kullanılması, meclisin değişmesi bile beklenmeden hemen ortaya konması gerekmektedir. Aksi halde muhayyerlik hakkı batıl olur. Az zaman bile olsa hak sahibinin susması -*meclisin değişmesinden önce olsa bile*- muhayyerliği geçersiz kılar.¹⁵⁵ Nikâh akdini biliyorsa bulûğ muhayyerliğini bilmediği yönündeki mazereti dârülişlâm'da kabul edilmez.¹⁵⁶ İmam Muhammed ise bulûğ muhayyerliğinin, hak sahibinin akdi bilmesine ve susmasına kadar devam edeceği görüşündedir. Ona göre bulûğ muhayyerliğinin sona ermesi için rızayı açıkça ortaya koyacak bir beyanın bulunması gerekir. Açıkça rızayı ortaya koymadıkça veya rızaya açıkça delalet eden bir karine -öpme, dokunma veya mehri verme gibi- bulunmadıkça sırf susmakla hakkı batıl olmaz; hatta meclisin değişmesi durumu değiştirmez.¹⁵⁷

Bulûğ muhayyerliğine sahip olan taraf erkekse onun bu hakkı ölümüne kadar sürer. Ancak akde rızaya delalet eden söz, mehr-i muaceli teslim veya zıfâf gibi akdin konusu üzerinde mülkiyet ifade edici tasarruflarda bulunması halinde onun da muhayyerliği sona erer. Susmak erkek hakkında ergenlikten önce ve sonra rızaya delalet olarak değerlendirilmez.¹⁵⁸

iv. Sürenin dolması veya zaman aşımı: İster akdin doğasında bulunsun isterse tarafların iradesine dayansın her bir muhayyerliğin kendisine özgü şartları vardır. Muhayyerliklerde bireylere tanınan sürenin bitmesi muhayyerlikleri sona erdirmektedir. Bulûğ muhayyerliğine sahip olan taraf kadın ise, akitten haberdar olarak bulûğa ulaştığında derhal; akitten haberdar değilse öğrendiğinde fasılasız olarak bu hakkı kullanması gerekmektedir. Aksi halde zaman aşımı söz konusu olur ve bu sürenin aşımı hak düşürücü bir etki yapar.¹⁵⁹

¹⁵⁵ İbn Âbidîn, *Reddü'l-muhtâr 'ale'd-Dürri'l-muhtâr şerhu Tenvîri'l-epsâr*, 3: 73.

¹⁵⁶ İbn Âbidîn, *Reddü'l-muhtâr 'ale'd-Dürri'l-muhtâr şerhu Tenvîri'l-epsâr*, 3: 75.

¹⁵⁷ Serahsî, *el-Mebsût*, 4: 216-217; Kâsânî, *Bedâi'u's-sanâi' fî tertîbi's-şerâi'*, 2: 316; Merğînânî, *el-Hidâye fî şerhi Bidâyeti'l-mübtedî*, 1: 194; Heyet, *el-Mevsû'atu'l-fihkiyye el-Kuveytiyye*, 8: 202.

¹⁵⁸ Serahsî, *el-Mebsût*, 4: 216; Kâsânî, *Bedâi'u's-sanâi' fî tertîbi's-şerâi'*, 2: 316; İbn Âbidîn, *Reddü'l-muhtâr 'ale'd-Dürri'l-muhtâr şerhu Tenvîri'l-epsâr*, 3: 76; Ömer Nasuhi Bilmen, *Hukuk-ı İslâmiyye ve Istilâhât-ı Fıkhiyye Kamusu*, 6: 57; Hasan Şahin, *Akidlerde Muhayyerlik Teorisi*, 89.

¹⁵⁹ Kâsânî, *Bedâi'u's-sanâi' fî tertîbi's-şerâi'*, 2: 316; Merğînânî, *el-Hidâye fî şerhi Bidâyeti'l-mübtedî*, 1: 194; Heyet, *el-Mevsû'atu'l-fihkiyye el-Kuveytiyye*, 8: 202.

SONUÇ

Nikâh akdi erkek ve kadın birlikteliğini ve insan neslinin devamını meşrû kılan yegâne hukukî işlemdir. Bu akdi, diğer hukukî işlemlerde olduğu gibi, ya taraflar bizatihi kendileri doğrudan ya da hukukî temsil vasıtasıyla başkaları kanunî temsil vasıtasıyla kurarlar. Hukukta temsil ise bazen tarafların anlaşmaları bazen de kanundan hükûmî olarak ortaya çıkar. Bizatihi kanundan doğan hukukî temsil, velâyet ve vesâyet çerçevesinde değerlendirilir. Tam edâ ehliyetine sahip olmayan kimselerin medenî muameleleri, aile hukukuyla ilgili konular da dahil, velîleri veya velîlerin vasîleri tarafından icra olunur.

Klasik fıkhîta velîlerin, velâyet yetkisini elinde bulundurduğu kimseyi evlendirebilecekleri genel kabul görmüştür. Ancak fakihler, evlendirme velâyetini elinde bulunduran kimseler ve bu kimselerin yaptıkları nikâhların bağlayıcılığı hususunda farklı görüşler ortaya koymuşlardır. Hanefî hukukçular, baba veya dedenin cebrî velâyet yetkisini kullanarak küçükleri evlendirmeleri halinde bulûğa ulaşan küçüğe mahkemeye müracaat ederek bu nikâh akdini fesih yetkisi tanımazlar. Ancak onlar, baba veya babanın babası dışında bir velînin cebrî velâyet yetkisine dayanarak yaptığı akitte, küçüğe bulûğla birlikte akdi fesih veya onay yetkisi sağlayan bulûğ muhayyerliği tanıyarak bu nitelikteki bir evlendirmeden doğabilecek olumsuzlukları bertaraf etmeyi amaçlamışlardır. Böyle bir durumda nikâh, gayr-i lâzım karakter taşıdığı için muhayyerlik hakkına sahip kişi, ergenlik çağına ulaştığında evliliği feshettirebilir. Bunun için herhangi bir sebep ileri sürmek zorunda da değildir. Böylece Hanefî hukukçular, baba ve babanın babası dışındaki velîlerce akdedilmiş nikâhlarda velâyet yetkisinin kullanımından doğabilecek olumsuzlukları bulûğ muhayyerliğiyle gidermeyi amaçlamışlardır.

Bünyesinde bulûğ muhayyerliği bulunan nikâh, akit tekniği açısından mün'akid, sahih, nâfiz fakat gayr-i lâzım bir akittir. Ancak velînin velâyet yetkisini yeterince özenle kullanmamış olma ihtimali ve kısıtlı kimsenin velâyet yetkisi çerçevesinde evlendirilmesinde adına akit yapılan kimsenin bir ömür geçireceği kişinin eşi olup olmamasıyla ilgili rızasını alma isteği, bulûğ muhayyerliği şeklinde bir seçimlik hakkın nikâh akdine bir denge unsuru olarak entegre edilmesini gerekli kılmıştır. Söz konusu muhayyerlik, tarafların şart koşmalarının değil, akdin bizatihi doğasına dahil edilmiş seçimlik bir hak şeklinde akde dahil edilmiştir. Muhayyerliğin kullanılması ise ancak bulûğa ulaşma zamanıyla sınırlı, meclisin bitmesini bile beklemeksizin derhal fesih talebinin ortaya konması ile mümkündür. Muhayyerliği kullanma iradesini beyandan sonra, hak sahibinin mahkemeye müracaatı üzerine hakim, nikâh akdinin feshine karar verinceye kadar mevcut evlilik bütün unsurlarıyla geçerliliğini korur ve her türlü hukukî sonucu doğurur.

KAYNAKÇA

- Acar, Halil İbrahim. *İslâm Aile Hukuku*. İstanbul: Ensar Yayınları, 2017.
- Acar, Halil İbrahim. "İslâm Hukukunda Evlenme Ehliyeti Bakımından Küçüklerin Evlendirilmesi Problemi", *Dinî Araştırmalar*, 7/16 (2003).
- Ansary, Sabri Şakir. "Aile Hukuku", *Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 1/2 (1952).

- Apaydın, H. Yunus. "Lüzum", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 27: 260-262. Ankara: TDV Yayınları, 2003.
- Apaydın, H. Yunus, "Muhayyerlik", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 31: 25-30. İstanbul: TDV Yayınları, 2006.
- Apaydın, H. Yunus, "Mevkuf", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 29: 438-440. İstanbul: TDV Yayınları, 2010.
- Apaydın, H. Yunus. "Velâyet". *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 43: 15-19. İstanbul: TDV Yayınları, 2013.
- Atar, Fahrettin. "Nikâh". *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 33: 112-117. İstanbul: TDV Yayınları, 2007.
- Aydın, Mehmet Âkif. *Osmanlı Aile Hukuku*. İstanbul: Klasik Yayınları, 2017.
- Aydın, Mehmet Tayyip. *İslâm Hukukunda evlilik-velâyet ilişkisi*. (Yüksek Lisans Tezi, Cumhuriyet Üniversitesi, 2004).
- Aynî, Ebû Muhammed Bedruddîn Mahmûd b. Ahmed. *el-Binâye fî şerhi'l-Hidâye*. Beyrut-Lübnan: Dâru'l-kütübî'l-ilmîyye, 1420/2000.
- Bâbertî, Muhammed b. Muhammed Ekmelüddîn. *el-Înâye fî şerhi'l-Hidâye*. Dimeşk: Dâru'l-fikr, ts.
- Bardakoğlu, Ali. "Bulûğ". *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*, 6: 413-414. İstanbul: TDV Yayınları, 1992.
- Bardakoğlu, Ali, "Ehliyet", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*, 20: 533-539. İstanbul: TDV Yayınları, 1994.
- Bilmen, Ömer Nasuhi. *Hukuk-ı İslâmiyye ve Istilâhât-ı Fıkhiyye Kamusu*. İstanbul: Bilmen Yayınevi, 1988.
- Cin, Halil-Ahmet Akgündüz. *Türk-İslâm Hukuk Tarihi, 1-2*, İstanbul: Timaş Yayınları, 1990.
- Çeker, Orhan. "Kız". *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 25: 541-542. Ankara: TDV Yayınları, 2002.
- Çolak, Abdullah. *İslam Aile Hukuku*. Çorum: y.y., 2017).
- Desûkî, Şemsüddîn Ebû Abdillâh Muhammed b. Ahmed. *Hâşiye ale's-Şerhi'l-kebîr*. Dimeşk: Dâru'l-fikr, ts.
- Dirik, Mehmet. "İslâm Aile Hukukuna Göre Evlenmede Eşler Arasında Denklik". *İslâm Hukuku Araştırmaları Dergisi*. 26 (2015).
- Heyet. *el-Mevsû'atu'l-fihkiyye el-Kuveytiyye* 45. 1-23 ciltler, 2. Baskı, Kuveyt: Dâru's-Selâsil; 24-38 ciltler, 1. Baskı, Mısır: Dâru'l-Mustafa; 39-45 ciltler, 2. Baskı, Kuveyt: Vizâra: 1404-1427.
- İbn Âbidîn, Muhammed Alâüddîn. *Reddü'l-muhtâr'ale'd-Dürri'l-muhtâr şerhu Tenvîri'l-ebâr*. Beyrut: Dâru'l-fikr, 1412/1992.
- İbn Hacer, Ebû Fazl Ahmed b. Ali b. Muhammed. *ed-Dirâye li ehâdîsi'l-Hidâye*. Beyrut: Dâru'l-ma'rife, ts.

- İbnü'l-Hümâm, Kemâleddin Muhammed b. Abdülvâhid. *Fethu'l-kadîr li'l-'âcizi'l-fakîr*. Dimesşk: Dâru'l-fikr, ts.
- İbn Manzûr, Ebü'l-Fazl Muhammed b. Mükerrerem el-Ensârî. *Lisânü'l-Arab*, Beyrut: Dâru Sâdır, 1414.
- İbn Abdisselam, Ebû Muhammed 'Izzuddîn b. 'Abdilazîz. *Kavâidü'l-ahkâm fî mesâlihi'l-enâm*. Kahire: Mektebetü'l-külliyâtü'l-ezheriyye, 1414/1991.
- İbn Nuceym, Zeynüddîn b. İbrâhim. *el-Bahru'r-râ'ik şerhu Kenzi'd-dekâ'ik*. Y.y.: Dâru'l-kütübi'l-İslâmî, ts.
- İbn Hazm, Ebû Muhammed b. Ali. *el-Muhallâ bi'l-âsâr*. Beyrut: Dâru'l-fikr, ts.
- İbn Kudâme, Ebû Muhammed Abdullah b. Ahmed. *el-Muğnî*. Kâhire: Mektebetü'l-Kâhire, 1388/1968.
- İbn Rüşd, Ebü'l-Velîd Muhammed b. Ahmed el-Hafîd el-Kurtubî. *Bidâyetü'l-müctehid ve nihâyetü'l-muktesid 1-4*, Kahire: Dâru'l-hadîs 1425/2004.
- İbn Teymiyye, Takıyyüddin Ahmed b. Abdilhalîm. *Mecmû'u'l-fetâvâ*. Nşr: Abdurrahman b. Muhammed. Medine: y.y., 1416/1995).
- Kahveci, Nuri. *İslâm Aile Hukuku*. İstanbul: Hikmetevi Yayınları, 2014.
- Karaman, Hayreddin. *Mukayeseli İslâm Hukuku*. İstanbul: Nesil Yayınları, 1996.
- Karaman, Hayrettin, "Akid", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 2: 251-256. İstanbul: TDV Yayınları, 1989.
- Kâsânî, Ebû Bekir Alâuddin b. Mes'ud. *Bedâi'u's-sanâi' fî tertîbi's-şerâi'*. Beyrut: Dâru'l-Kütübi'l-ilmîyye, 1406/1986.
- Köse, Saffet. "İslâm Hukukuna Göre Evlenmede Velâyet", *İslâm Hukuku Araştırmaları Dergisi* 2 (2003).
- Mandaloğlu, Mehmet, "İslâmiyetten önce Türklerde Aile Hukuku", *Türkiyat Araştırmaları Dergisi* 33, (Nisan 2013).
- Merğînânî, Ali bin Ebî Bekr bin Abdülcelîl er-Reşadânî. *el-Hidâye fî şerhi Bidâyeti'l-mübtedî*. Beyrut: y.y., 2012.
- Nevevî, Ebû Zekerıyyâ Yahyâ b. Şeref. *el-Mecmû' şerhu'l-Mühezzeb* 1-20, Beyrut: Dâru'l-fikr, ts.
- Serahsî, Ebû Bekr Muhammed b. ebî Sehl. *el-Mebsût*. Beyrut: y.y., 1414/1993.
- Şahin, Hasan. *Akidlerde Muhayyerlik Teorisi*. (Doktora Tezi, Ondokuz Mayıs Üniversitesi, 2016.
- Şirbînî, Şemsüddîn Muhammed b. Ahmed el-Hatîb. *Muğni'l-muhtâc ilâ ma'rifeti me'âni'l-Minhâc*. Y.y: Dâru'l-kütübi'l-ilmîyye, 1415/1994).
- Yaman, Ahmet. "Doktrin ve olgu bağlamında küçüklerin evlendirilmesi". *Eskiye* 38 (2019).
- Yenidoğan, Adem. *İslâm Hukukunda Küçüklerin Evlendirilmesi*, Yüksek Lisans Tezi, Süleyman Demirel Üniversitesi, 2009.

Zeyla'ı, Ebû Muhammed Cemâlüddîn Abdullah b. Yûsuf b. Muhammed. *Nasbü'r-râye li-tahrıci ehâdîsi'l-Hidâye*. Beyrut-Lübnan-Cidde: 1418/1997.

Zühaylı, Vehbe. *el-Fıkhü'l-İslâmî ve Edilletüh*. Dımeşk: Dâru'l-fıkr, ts.